

Dr. Lina BELIŪNIENĖ

Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo
skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja
Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1,
LT-01109 Vilnius
Tel.: (8 5) 210 16 68
El. p.: *lina@teise.org*

ŽMOGAUS TEISIŲ IR KITŲ KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ DARNINIMO IR „PIRMENYBINIŲ LAISVIŲ“ KONSTITUCINIŲ DOKTRINŲ SANTYKIS¹

Straipsnyje nagrinėjami konstitucinių nuostatų dviejų aiškinimo doktrinų – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo naudojamos konstitucinių vertybių darninimo ir JAV Aukščiausiojo Teismo 1940–1950 m. naudotos „pirmenybinių laisvių“ doktrinos – taikymo rezultatai. Ieškoma jų bendrybių teisės į informaciją / žodžio laisvės aiškinimo bylų kontekste. Minima Aukščiausiojo Teismo doktrina analizuojama, siekiant pažinti jos – pripažįstamos palankesne žmogaus teisių apsaugai – esmę bei atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad šios doktrinos reikšmė patvirtinama matomu kategorijų nustatymo kaip konstitucinių nuostatų aiškinimo būdo naudojimo atgijimu amerikietiškojoje jurisprudencijoje. Tarp lyginamų doktrinų nustatyta sąsaja, t. y. tai, kad kaip ir naudojant kategorijų nustatymo aiškinimo būdą, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje identifikuojami interesai bei pripažįstami jų konfliktai; pripažįstama, kad ribojimo pagrindai yra išimtiniai; kaip ir naudojant apibrėžiančiojo darninimo aiškinimo būdą, konstruojamos doktrininės sąvokos, nustatant, kokį turinį jos apima ir kokio neapima; pripažįstama, kad naudojamas mažiau ribojančių priemonių tyrimas kaip proporcingumo tyrimo elementas. Šios bendrybės rodo tendencijas – konstitucinių idėjų migraciją ne tik tarp tų pačių teisės tradicijų puoselėjančių valstybių bei šių idėjų susipynimą pačiose atskirų teismų doktrinose.

¹ Straipsnio autorės ir žurnalo redakcijos vardu už vertingas pastabas ir pasiūlymus šiam straipsniui nuoširdžiai dėkojame Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorei dr. *Tomai Birmontienei*.

ĮVADAS

Konfliktus tarp konstitucinių vertybių spręsti būtina, nes jų nesprendimas gali sukelti pavojų visuomenės ir teisinės sistemos vienovei bei jų sugyvenimui.² Konstitucinės justicijos institucijos šių konfliktų sprendimui naudoja teisines priemones – konstitucinių nuostatų aiškinimą. Kadangi aiškinant konstitucines nuostatas gali būti naudojami įvairūs jų aiškinimo būdai, todėl ir interpretavimo rezultatai gali skirtis: „*Konstitucijos interpretavimas reikalauja pasirinkimo ir tai yra susiduriančių (konkuruojančių) vertybių produktas. Kai kuriuos iš šių idėjų išplečia asmens laisvės; kitos išplečia valdžios įgaliojimus asmens atžvilgiu*“.³ Todėl svarbu, kad konstitucinių nuostatų interpretavimas būtų nuoseklus, argumentuotas ir neįtakotų tolesnio konflikto augimo.

Siekiant palyginti dviejų konstitucinių doktrinų interpretavimo rezultatus, straipsnyje nagrinėjamos konstitucinės doktrininės nuostatos, kuriomis remiasi Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Konstitucinis Teismas ir Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) Aukščiausiasis Teismas. Pastarojo Teismo praktikoje analizuojami „pirmenybinių laisvių“ doktrinoje plėtoti teiginiai. Ši doktrina pirmą kartą kaip konstitucinė Aukščiausiojo Teismo teorija aiškiai buvo išreikšta XX a. penktajame ir šeštajame dešimtmečiais. Doktrinų lyginimas įmanomas, pripažįstant prielaidą, kad interesų darninimas ir kategorijų nustatymas yra dvi vienos monetos pusės⁴ ir laikantis nuostatos, kad konstitucinėse doktrinose gali būti randama konstitucinių nuostatų įvairių aiškinimo būdų derinių.

Gvildenti JAV – bendrosios teisės tradicijos valstybės – Aukščiausiojo Teismo konstitucinę jurisprudenciją nagrinėjamoju aspektu⁵ pasirinkta todėl, kad naudinga pažinti konstitucinės kontrolės ištakas, kurios, kaip visuotinai pri-

² Zucca L. Constitutional Dilemmas. Conflicts of Fundamental Legal Rights in Europe and the USA. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. ix.

³ Mason A. T., Stephenson D. G. American Constitutional Law. Introductory Essays and Selected Materials. Fifteenth Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc., 2009, p. 3.

⁴ Zucca L. Constitutional Dilemmas. Constitutional Dilemmas. Conflicts of Fundamental Legal Rights in Europe and the USA. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 132. Autorius šią prielaidą grindžia argumentu, kad laisva spauda gali pralenkti privatumą sistemiskai, nepaisant to, kuris iš konstitucinio aiškinimo būdų – interesų darninimas ar kategorijų nustatymas – būtų naudojamas.

⁵ JAV konstitucinės jurisprudencijos studijų gausu aiškinantis kategorijų nustatymo ir darninimo kaip konstitucinių nuostatų aiškinimo būdų santykį, nagrinėjant konkrečias Aukščiausiojo Teismo spręstas bylas (pavyzdžiui, Aleinikoff A. T. Constitutional Law in the Age of Balancing //

pažįstama, yra JAV teisinėje sistemoje.⁶ Nagrinėjama „pirmenybinių laisvių“ doktrina bei reikiamu aspektu kategorijų nustatymas, kaip konstitucinio interpretavimo kelias JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nes naudojantis kategorijų nustatymu, vystoma „pirmenybinių laisvių“ doktrina. Šis nagrinėjimas aktualus siekiant nustatyti, koks yra konstitucinių žmogaus teisių nuostatų aiškinimo būdo – kategorijų nustatymo ir juo naudojantis suformuotos „pirmenybinių laisvių“ doktrinos bei LR Konstitucinio Teismo praktikoje taikomo žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių darninimo kaip žmogaus teisių nuostatų aiškinimo būdo santykis. Kartu išsiaiškinama, ar LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje galima rasti nuostatų, kurios galėtų būti artimos toms, kurios gaunamos taikant kategorijų nustatymo būdą bei „pirmenybinių laisvių“ doktrinos teiginius.

Teisinių konfliktų⁷ tarp konstitucinių vertybių vieno iš sprendimo būdų – kategorijų nustatymo kaip konstitucinių nuostatų aiškinimo būdo – nagrinėji-

The Yale Law Journal, April 1987, Vol. 96, No. 5; *Shaman J. M.* Constitutional Interpretation: Illusion & Reality. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/mrullibrary/docDetail.action?docID=10017925>; *Sullivan K. M.* Post-Liberal Judging: The Roles of Categorization and Balancing // University of Colorado Law Review, 1992, Vol. 63, Issue 2; *Faigman D. L.* Madisonian Balancing: A Theory of Constitutional Adjudication // Northwestern University Law Review, 1993–1994, Vol. 88, Issue 2; *Deutsch N. T.* Professor Nimmer Meets Professor Schauer (and Others): An Analysis of Definitional Balancing as a Methodology for Determining the Visible Boundaries of the First Amendment // Akron Law Review, 2006, Vol. 39, Issue 2 ir kt.) bei apskritai tiriant Pirmosios Teisių Bilio Pataisos jurisprudencinę teisę (*Cabn E.* The Firstness of the First Amendment // The Yale Law Journal, Feb., 1956, Vol. 65, No. 4 ir kt.) arba tiriant Pirmosios Pataisos interpretavimą vienu ar kitu minimu aiškinimo būdu (pavyzdžiui: *Frantz L. B., Laurent B.* The First Amendment in the Balance // The Yale Law Journal, July, 1962, Vol. 71, No. 8).

⁶ *Birmontienė T. ir kiti.* Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002, p. 414. Reiktų pastebėti, kad LR Konstitucinio Teismo biuletenyje, pateikiamčiame informaciją ir apie garsiausias konstitucinės justicijos bylas, neatsitiktinai (dėl minėto pažintinio tikslo), praėjus 15 m. nuo LR Konstitucinio Teismo veiklos pradžios, 2008 m. 4-ame numeryje išspausdintas JAV Aukščiausiojo Teismo 1803 m. bylos *Marbury prieš Madisoną* vertimas į lietuvių kalbą.

⁷ Tai, kad konstitucinė konfliktologija, kaip ir kitos konstitucinės teisės šakos – konstitucinė aksio-logija bei konstitucinė patologija – įgavo mokslinę-praktinę reikšmę, teigiama *Harutyunyan G.* Opening Speech // Almanac. Constitutional Justice in the New Millennium. 3–5 October 2008. XIII International Conference „Fundamental constitutional values and public practice“. Yerevan, 2008, p. 7. Lietuvos konstitucinės teisės specialistai konkrečiai interesų derinimo klausimui yra parengę straipsnį: *Namavičius Z., Stačiokas S.* Viešųjų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas // Pranešimas, skaitytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo septintojoje konferencijoje, vykusioje 2002 m. birželio 26–29 d., Sieniavoje. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/15.pdf>. Konkrečiai šioje apžvalgoje tiriamų klausimų apie teisės į informaciją ir kitų konstitucinių

mo svarbą galima pagrįsti *K. M. Sullivan* pripažįstamu⁸ šio aiškinimo rezultatų palankumu žmogaus teisių nuostatoms (šis palankumas būdingas konstituciniams teismams, nes, anot *L. Favoreu*, akivaizdžiai pirmoji konstitucinio teismo funkcija yra apsaugoti teises nuo įstatymų leidėjo),⁹ išsiaiškinant šio aiškinimo palankumo priežastis. Aktualu ir tai, kad matomas kategorijų nustatymo naudojimo atgijimas, vis dažnesnis JAV Aukščiausiojo Teismo sugrįžimas prie formalizmo, priimant konstitucinius sprendimus, nors tai nėra itin paplitęs reiškinys.¹⁰ Teigiama, kad kategorijų nustatymas niekada nebus visiškai pašalintas iš konstitucinio interpretavimo proceso.¹¹ Juo labiau, kad matoma nemažai

vertybių pusiausvyrą platesnę analizę yra pateikusi *D. Jočienė*, tyrusi nuomonės reiškimo laisvės aiškinimą. Žr. *Jočienė D.* Nuomonės reiškimo laisvė. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvų apsaugos konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika // *Justitia*, 2000, Nr. 4–5 (28–29) ir kt. Kolega Teisės instituto tyrėjas *M. Lankauskas* yra parašęs straipsnį apie nagrinėjamų teisių doktriną: *Lankauskas M.* Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje // *Teisės problemos*, 2007, Nr. 2 (56). Pastaruosiuose darbuose analizuojama ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, o JAV konstitucinė jurisprudencija netirta. Informacijos laisvės apsaugos problemas LR Konstitucinio Teismo praktikoje tyrė *E. Jarašiūnas*. Žr. *Jarašiūnas E.* Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // *Jurisprudencija*, 1998, Nr. 9 (1). Reikia pažymėti, kad, pasak *L. Zucca*, pagrindinių teisių konfliktai yra sudėtingiausios bylos iš visų. Žr. *Zucca L.* Constitutional Dilemmas. Conflicts of Fundamental Legal Rights in Europe and the USA. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 110. Teigiama, kad „*apskritai neegzistuoja tikslesnių būdų, kaip derinti teises, gilesnio nustatymo; trūksta paminėjimo, koks ryšys tarp derinimo kriterijų ir kai kuriais atvejais naudojamų kitų konflikto sprendimo taisyklių, kai nėra priežasčių teikti prioritetą derinimui, o galimi naudoti kiti teisių konfliktų sprendimo būdai, tokie kaip visiško prioriteto suteikimas vienai prieš kitą teisę.* *Besson S.* The Morality of Conflict. Reasonable Disagreement and the Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005, p. 420.

⁸ *Sullivan K. M.* Post-Liberal Judging: The Roles of Categorization and Balancing // *University of Colorado Law Review*, 1992, Vol. 63, Issue 2, p. 293. Šio straipsnio autorė teigia, kad interesų darninimas yra antras, po palankesnio teisėms kategorijų nustatymo būdo.

⁹ *Favoreu L.* Konstituciniai Teismai. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 35.

¹⁰ Maždaug XX a. devintajame dešimtmetyje Aukščiausiojo Teismo bylose išskiriama „nepadorios“ kalbos kategorija. Pripažįstama, kad tam tikra nepadori kalba gali būti konstituciškai saugoma, tačiau ji turi būti reguliuojama, siekiant patenkinti įtakingą valstybės interesą. Manoma, kad tokia Aukščiausiojo Teismo pozicija atspindi Pirmosios pataisos saugomos kalbos kategorijų hierarchiją – kai kurios kalbos kategorijos konstituciškai yra labiau saugomos nei kitos. *Reed, J. L.* Constitutional Law. First Amendment Protected For Indecent Speech – Dial-a-Porn. Recent Developments. *Tennessee Law Review*, 1989-1990, Vol. 57. Prieiga per internetą: [http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tenn57&div=21&collection=journals&set_as_cursor=437&men_tab=srchresults&terms=\(First%20AND%20amendment\)&type=matchall](http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tenn57&div=21&collection=journals&set_as_cursor=437&men_tab=srchresults&terms=(First%20AND%20amendment)&type=matchall).

¹¹ Kategorijų nustatymas negali būti pašalintas iš jokios žmogaus mąstymo formos, nes patys žodžiai yra kategorijos. *Shaman J. M.* Constitutional Interpretation: Illusion & Reality. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/mrulibrary/docDetail.action?docID=10017925>.

sunkumų, kuriuos sukelia interesų darninimas, kai nepateikiama patikimų išorinių (objektyvių) interesų vertinimo standartų. Jis laikomas nukreipiančiu nuo Konstitucijos, remiančiu „pagrįstą“ politinės veiklos krypties (strategijos) kūrimą, o ne teoriškai tiriančiu teises, principus ir struktūras, – dėl to skatinama grįžti prie senųjų mąstymo būdų arba ieškoti naujų. Kita vertus, kategorijų nustatymo taikymas konstitucinės kalbos ir struktūros prasmės aiškinimui irgi kritikuojamas, ypač dėl to, kad neįvertinamas žmogaus reikalų „kompleksiškumas“.¹² Todėl siūlomas interesų darninimas, kurio privalumas – realus požiūris, grindžiamas visuomenės faktais, kuriems jis taikomas, taip pat rezultatų, gautų naudojant interesų darninimą, lankstumas (atsižvelgiama į abu konkuruojančius interesus; kaip parodė Pirmosios Pataisos 1950 ir 1960 m. bylos, naudojant darninimą, Pirmosios Pataisos teisės buvo išplėtos arba ribojamos).¹³

Konstitucinių vertybių darninimo doktrinos nuostatas LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pasirinkta analizuoti konkrečios kategorijos bylą, **su-sijusių su informacijos laisve** arba, dar kitaip vadinama teise į informaciją / žodžio laisve / spaudos laisve, požiūriu, kadangi JAV Aukščiausiojo Teismo taikytos „pirmenybinių laisvių“ doktrinos nuostatos išplėtos būtent šios kategorijos bylose. Vadovaujamosi nuostata, kad jurisprudencijų santykis geriausiai matomas nagrinėjant palyginamus doktrininius teiginius, t. y. atspindinčius tą patį teisinį reiškinį. Apibendrinimai daromi apžvelgus vienuolika LR Konstitucinio Teismo nagrinėtų¹⁴ konstitucinės justicijos bylą, kuriose šis Teismas tyrė, ar ginčijamu teisiniu reguliavimu nenustatytas prieštaravimas Konstitucijos 25 str., ar pagrįstai buvo apribota konstitucinė žmogaus teisė į informaciją, ar nepažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra. Atitinkamai analizuojamos JAV

¹² *Aleinikoff A. T. Constitutional Law in the Age of Balancing // The Yale Law Journal, April 1987, Vol. 96, No. 5, p. 1003.*

¹³ Ten pat, p. 969–970.

¹⁴ LR Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 34–847), 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas (Žin., 1996, Nr. 126–2962), 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–314), 1998 m. kovo 10 d. nutarimas (Žin., 1998, Nr. 25–650), 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675), 2004 m. sausio 26 d. nutarimas (Žin., 2004, Nr. 15–465), 2005 m. liepos 8 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 87–3274), 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 113–4131), 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 117–4239), 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas (Žin., 2006, Nr. 141–5430), 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 54–2097).

Aukščiausiojo Teismo 1940–1950 m. nagrinėtos bylos, atskleidžiančios Pirmosios Pataisos reguliavimo aiškinimą žodžio laisvės atžvilgiu.

KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ DARNINIMAS KAIP KONSTITUCIJOS AIŠKINIMO BŪDAS

Manytina, kad konstitucinių vertybių darninimo kaip konstitucinio aiškinimo būdo apibūdinimas būtų visapusiškas, jei būtų pateikiama ne tik įprasta Europos valstybių tradicija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija siekiant įgyvendinti teisingą pusiausvyrą tarp bendruomenės viešojo intereso ir asmenų pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų, bet ir JAV konstitucinės teisės moksle išplėtotą **darninimo sampratą**, juo labiau, kad JAV Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija (tik pasirinktu nagrinėti klausimu) yra šio straipsnio tyrimo dalykas.

Remiantis amerikiečių konstitucinės teisės mokslininkų darbais, darninimu (angl. *balancing*)¹⁵ vadinamos konstitucinio interpretavimo teorijos, grindžiamos konkuruojančių interesų identifikavimu, vertinimu ir lyginimu, – analizuojant konstitucinį klausimą, identifikuojami byloje egzistuojantys interesai ir priimamas sprendimas arba sukonstruojama konstitucinės teisės taisyklė eksplicitiškai ar implicitiškai priskiriant vertę identifikuotiems interesams.¹⁶ Aiškintojai darninimą, kuris nustato esminį bendrojo taikymo konstitucinį principą („apibrėžiantysis“ darninimas) skiria nuo darninimo, kuris pats yra konstitucinis principas („*ad hoc*“ darninimas).¹⁷ Apibrėžiantysis darninimas kar-

¹⁵ LR Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nuomone, terminas „balansas“ neteiktinas apibūdinti sunkiai išmatuojamiems ir sunkiai santykiu išreiškiamiems dalykams (Žr. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas. Kada „balansas“, kada „pusiausvyra“? Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/532>). Konstitucinės vertybės arba interesai būtent tokios kategorijos ir yra, nepaisant pastangų rasti matavimo skalę jų vertinimui, todėl neteiktinas ir tiesioginis vertinys – balansavimas (nors jis galėtų atspindėti konstitucinėje teisėje naudojamą ekonominės analizės tendenciją (apie šią tendenciją žr. *Aleinikoff A. T. Constitutional Law in the Age of Balancing // The Yale Law Journal, April 1987, Vol. 96, No. 5, p. 975*)). Žodis „darninimas“ geras tuo, kad išreiškia ir pusiausvyros (t. y. darnios būsenos, vadovaujantis Dabartinės lietuvių kalbos žodynu, žr.: <http://www.lki.lt/dlkz/>) siekimo procesą, ir apibūdina jo rezultatą (pačią darnią būseną).

¹⁶ *Aleinikoff A. T. Constitutional Law in the Age of Balancing // The Yale Law Journal, April 1987, Vol. 96, No. 5, p. 946. R. H. Pildes* teigia, kad „darninimas yra konstitucionalizmo organizavimo pagal konfliktus tarp individualių teisių ir valstybės interesų rezultatas; kai teisės ir valstybės interesai yra suvokiami kaip konfliktuojantys, kiekvieną iš jų reikalaujama pripažinti teisėtu, teismai pakreipiami „sverti“ valstybės interesų „stiprumą“ ir įsikišimo į individualias teises „laispni“. Toliau darninimas argumentuojamas laisvai“. *Pildes R. H. The Structural Conception of Rights and Judicial Balancing // Review of Constitutional Studies, 2002, Vol. VI, No. 2, p. 180–181.*

tais vadinamas kategoriniu darninimu¹⁸ (naudotas, pavyzdžiui, apibrėžiant, kurios žodžio formos traktuojamos kaip „žodis“ Pirmosios Pataisos prasme).¹⁹ Apibrėžiantysis darninimas, naudojamas kaip metodologija apibrėžti žodžio apimtį, t. y. elementus, kurie įeina ir kurie neįeina į šią sąvoką, įtraukia pusiausvyros tarp konkuruojančių žodžio ir valdžios reguliavimo interesų, pagrįstų Pirmosios Pataisos vertybėmis, apibrėžimą ir sukuria taisykles, kurios gali būti taikomos vėlesnėse bylose. Apibrėžiantysis darninimas yra tarsi vidurys tarp absoliutizmo („pažodžiui visa kalba yra saugoma“ prasme) ir *ad hoc* darninimo (byla po bylos sveriant konkuruojančius interesus, siekiant nustatyti, kuri bylos šalis verta nugalėti konkrečioje byloje).²⁰

Toliau svarbu išsiaiškinti tai, kaip LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atliekamas **konkuruojančių interesų identifikavimas, vertinimas ir lyginimas**. Tačiau pirmiausia apibendrinamos prielaidos, lėmusios Konstitucinio Teismo sprendimą naudoti konstitucinių vertybių darninimą kaip konstitucinio aiškinimo būdą.

Tikėtina, kad keletas galimų veiksnių turėjo įtakos LR Konstituciniam Teismui pasirenkant konstitucinių vertybių darninimą, kaip konstitucinių nuostatų aiškinimo būdą:

1) Veiksniai, kurie buvo reikšmingi rengiant LR Konstituciją, t. y. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reguliavimas bei jos aiškinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje,²¹ kurioje naudojamas interesų pusiausvyros principas.

LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika oficialiai pripažinta – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių lais-

¹⁷ Ten pat, p. 948.

¹⁸ *Deutsch N. T.* Professor Nimmer Meets Professor Schauer (and Others): An Analysis of Definitional Balancing as a Methodology for Determining the Visible Boundaries of the First Amendment // *Akron Law Review*, 2006, Vol. 39, Issue 2, p. 484.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Galima paminėti ir daugiaelius darninimo kriterijus. Žr. *Faigman D. L.* Madisonian Balancing: A Theory of Constitutional Adjudication // *Northwestern University Law Review*, 1993–1994, Vol. 88, Issue 2, p. 682.

²¹ Pažymėtina, kad ir konkrečiai LR Konstitucijos 25 str., įtvirtinančio informacijos laisvę, nuostatos inspiruotos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos sprendimų. Žr.: *Jarašiūnas E.* Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // *Jurisprudencija*, 1998, Nr. 9 (1), p. 126.

vių apsaugos konvencija yra Lietuvos teisės sudedamoji dalis²² (vadovaujantis LR Konstitucijos 138 str. 3 d., tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis), o Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškini- mo šaltinis, aktuali aiškinant Lietuvos teisę ir ją taikant.²³ Konvencijos nuosta- tų prasmę atskleidžia Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, tad Lie- tuvos Respublika, tiesiogiai taikydamą ratifikuotas tarptautines sutartis, remiasi ir Strasbūro teismo jurisprudencija.

Europos Žmogaus Teisių Teismo teigimu, **teisingos pusiausvyros tarp vertybių** – viešojo intereso ir žmogaus teisių – nustatymas yra Konvencijos *a priori* savybė nuo pat jos pasirašymo, kuria turi vadovautis Susitariančiosios Valstybės, remdamosi bendruoju Konvencijos tikslu: „*bendrasis tikslas, kurį už- sibrėžė Susitariančiosios Šalys Europos žmogaus teisių konvencijos būdu, buvo teikti veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą ir tai, be abejojimo, lėmė ne tik istorinės aplin- kybės, kuriomis buvo pasirašyta Konvencija, bet ir mūsų amžiaus socialinė ir techninė raida, kuri Valstybėms teikia didelių galimybių reguliuoti šių teisių įgyvendinimą. Todėl Konvencija numato teisingą pusiausvyrą tarp bendrojo Bendruomenės inte- reso apsaugos ir pagarbos žmogaus teisėms, ypatingą svarbą teikdama pastarosioms*“.²⁴

2) Nors Teismas vadinamas klasikinės konstitucinės teisės mokyklos mo- kiniu, reikia pripažinti, kad jurisprudencijoje jis remiasi ir tradiciniais, ir mo- dernizuotais šios mokyklos bruožais: ribojamasi nuo politikos ar sociologijos mokslų, tyrimuose **dominuoja teisinė analizė**, tačiau jai aiškia vertybinę orien- taciją suteikia pagrindinės teisės ir laisvės – sudedamasis šios teorijos elemen- tas,²⁵ taigi Konstitucijos interpretavimas siejamas su realistiniu jos aiškinimo būdu – interesų darninimu – teisę suvokiant kaip socialinį reiškinį, o ne pagrįs- tą tik grynai logikos dėsniais.²⁶

²² LR Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas (Žin., 2000, Nr. 39–1105), 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675), 2007 m. sausio 16 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 7–287).

²³ Žr. minėtą LR Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimą (Žin., 2000, Nr. 39–1105) ir vėlesnius.

²⁴ Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium (merits), 23 July 1968, § 5, A6.

²⁵ Jarašiūnas E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos as- pektų // Jurisprudencija, 1999, Nr. 12 (4), p. 55.

²⁶ Shaman J. M. Constitutional Interpretation: Illusion & Reality. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/mrlibrary/docDetail.action?docID=10017925>.

3) Konstitucinio Teismo formuojama Konstitucijos kaip vertybių sistemos samprata – konstitucinės nuostatos, įkūnijančios konstitucines vertybes, turi būti aiškinamos taip, kad nebūtų paneigiamas nė vienos iš jų vertybinis statusas, kurį garantuoja jų pusiausvyra.

Konstitucija suvokiama kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos **vertybių sistemą įtvirtinantis ir ginantis**, visai teisės sistemai gaires nubrėžiantis aktas; tai aukščiausioji teisė, ji – visuomenės sutartis ir aukščiausios teisinės galios aktas. Suvokta kaip vertybių sistema, Konstitucija grindžiama „*universalioomis, nekvestionuojamomis vertybėmis, inter alia pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu*“.²⁷

4) Europoje bei kitose pasaulio valstybėse šis konstitucinių nuostatų aiškinimo būdas ir LR Konstitucinio Teismo įkūrimo laiku, ir tolesniuose jo veiklos etapuose, plėtojant konstitucinę jurisprudenciją, ir šiuo metu yra dominuojantis. Pasak *J. M. Schamano*, nuo 1950 m. **darninimas tapo dominuojančiu konstitucinio nagrinėjimo būdu**, nes gyvename „pusiausvyros amžiuje“.²⁸ Lietuva seka europietiška konstitucinės justicijos patirtimi, pasirinkusia interesų darninimą.

Oficialioji lietuviškoji konstitucinių vertybių darninimo konstitucinė doktrina bendriausia prasme konstruojama iš šių elementų: Konstitucinis Teismas atskleidžia konstitucinį reguliavimą esant darnų; suformuoja konstitucinių vertybių pusiausvyros principą (tikrina ordinarinio teisinio reguliavimo konstitucingumą, ar jis atitinka šį principą) ir nustato bendrąjį Konstitucijos saugomų vertybių sandūros sprendimo principą, pagal kurį turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota. Visus šiuos elementus Teismas atskleidė plėtodamas Konstitucijos vientisumo principo aiškinimą.

²⁷ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai (Žin., 2004, Nr. 85–3094; 2006, Nr. 90–3529, atitaisymas – 2006, Nr. 137; 2009, Nr. 115–4888).

²⁸ *Shaman J. M.* Constitutional Interpretation: Illusion & Reality. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/mrulibrary/docDetail.action?docID=10017925>. Terminą „darninimo amžius“ pirmasis pateikė *A. T. Aleinikoff*. Žr. *Aleinikoff A. T.* Constitutional Law in the Age of Balancing // *The Yale Law Journal*, April 1987, Vol. 96, No. 5.

Iš LR Konstitucijos **sisteminio vientisumo nuostatos** (6 str. 1 d.: „*Konstitucija yra vientisas <...> aktas*“²⁹) „išaugantis“ Konstitucijos vientisumo principas, arba Konstitucijos kaip vientiso akto koncepcija, atskleidžia ir konstitucinių vertybių darnos reikalavimą – užtikrinti, kad konstitucinio reguliavimo turinys Konstitucijoje įtvirtintų vertybių požiūriu būtų nuoseklus. Konstitucijos vientisumo principas yra tas pirminis konstitucinis principas, kuris suderina, koordinuoja pačios Konstitucijos nuostatas, „organizuoja“ jas į vientisą sistemą, lemia pačioje Konstitucijoje nustatytą reguliavimą ir tai, kaip vienos konstitucinės normos dera su kitomis Konstitucijos normomis bei joje įtvirtintais principais.³⁰ Konstitucinėje jurisprudencijoje remiantis Konstitucijos kaip vientiso akto koncepcija arba Konstitucijos vientisumo principu yra suformuluota keletas teiginių:

1) Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą;³¹ visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną, darnią sistemą;³² tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

³⁰ *Kūris E.* Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Rozwój zasad konstytucyjnych w prawoznawstwie konstytucyjnym. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo konferencijos, vykusios 2001 m. birželio 11–12 d. Neringoje, medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 57.

³¹ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d., 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2004 m. balandžio 15 d., 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. kovo 28 d., 2008 m. balandžio 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas (Žin., 2000, Nr. 88–2724; 2001, Nr. 62–2276; ataisymas – 2001, Nr. 86; 2002, Nr. 113–5057; 2003, Nr. 68–3094; 2003, Nr. 115–5221; 2004, Nr. 49–1600; 2004, Nr. 56–1948; 2004, Nr. 85–3094; 2004, Nr. 105–3894; 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186; 2005, Nr. 87–3274; 2006, Nr. 36–1293; 2008, Nr. 51–1904; 2009, Nr. 106–4434; 2010, Nr. 46–2219).

³² LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2008 m. kovo 15 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai (Žin., 2004, Nr. 85–3094; 2006, Nr. 7–254; 2006, Nr. 51–1894; 2008, Nr. 32–1114; 2009, Nr. 115–4888); LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2008 m. kovo 15 d., 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimai (Žin., 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186; 2006, Nr. 30–1050; 2008, Nr. 32–1114; 2009, Nr. 148–6632).

sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas;³³

2) tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra;³⁴ Konstitucijoje įtvirtintas asmens ir visuomenės interesų derinimo principas;³⁵

3) negalima vienu Konstitucijos principų ar normų aiškinti paneigiant kitų principų ar normų esmę. Paneigus vieną ar kitą Konstitucijoje įtvirtintą principą būtų pažeista konstitucinių principų ir vertybių pusiausvyra, iškreipta konstitucinio reguliavimo esmė.³⁶ Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausvyra.³⁷ Būtent konstituciniai

³³ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. birželio 6 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas (Žin., 2004, Nr. 85–3094; 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186; 2006, Nr. 65–2400; 2009, Nr. 49–1993; 2009, Nr. 115–4888; 2010, Nr. 46–2219).

³⁴ LR Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2008 m. kovo 15 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2010 m. vasario 3 d. LR Konstitucinio Teismo teisėjų *Tomos Birmontienės* ir *Algirdo Taminsko* atskiroji nuomonė (Žin., 2002, Nr. 104–4675; 2003, Nr. 24–1004; 2003, Nr. 93–4223; atitaisymas – 2003, Nr. 100; 2004, Nr. 85–3094; 2004, Nr. 105–3894; 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186; 2006, Nr. 38–1349; 2006, Nr. 51–1894; 2008, Nr. 32–1114; 2009, Nr. 115–4889; Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/dokumentai/2010/atsk_nuom_20100205_n20100203_TBirm_ATamin.pdf.

³⁵ LR Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. kovo 8 d., 1996 m. lapkričio 12 d., 1997 m. vasario 13 d., 1999 m. spalio 6 d., 2003 m. kovo 17 d., 2006 m. gegužės 31 d., 2008 m. kovo 5 d., 2008 m. birželio 30 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2009 m. spalio 8 d. nutarimai ir kt. (Žin., 1994, Nr. 42–771; 1995, Nr. 22–516; 1996, Nr. 112–2558; 1997, Nr. 15–314; 1999, Nr. 85–2548; 2003, Nr. 27–1098; 2006, Nr. 62–2283; 2008, Nr. 28–1018; 2008, Nr. 75–2965; 2009, Nr. 49–1993; 2009, Nr. 121–5237).

³⁶ LR Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas (Žin., 2001, Nr. 62–2276; atitaisymas – 2001, Nr. 86).

³⁷ LR Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimai; 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2004 m. balandžio 15 d., 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2008 m. kovo 15 d., 2008 m. balandžio 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai (Žin., 2003, Nr. 68–3094; 2003, Nr. 93–4223; atitaisymas – 2003, Nr. 100; 2003, Nr. 115–5221; 2004, Nr. 49–1600; 2004, Nr. 56–1948; 2004, Nr. 85–3094; 2004, Nr. 105–3894; 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186; 2005, Nr. 63–2235; 2005, Nr. 87–3274; 2006, Nr. 65–2400; 2008, Nr. 32–1114; 2008, Nr. 51–1904; 2009, Nr. 106–4434; 2009, Nr. 115–4888).

principai neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų arba jos aiškinimas iškreiptų ar paneigtų kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmę, kurią nors Konstitucijoje įtvirtintą ir jos ginamą vertybę;³⁸

4) Konstitucijos vientisumo principas suponuoja tai, kad Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.³⁹

Taigi LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pabrėžiamas Konstitucijos, kaip visumos, **struktūrinis vientisumas ir jos vidinė darna**.⁴⁰ LR Konstitucijos, kaip vientiso akto aiškinimo siekis – užtikrinti konstitucinių nuostatų ir jose įtvirtintų vertybių dermę. Įgyvendinti jį – Konstitucinio Teismo uždavinys (Konstitucinį Teismą saisto jo aiškinamų konstitucinių nuostatų ir jose įtvirtintų vertybių darnos imperatyvas). Antai tvirtinama, kad Konstitucijos tobulumas siejamas su jos konstitucinio reguliavimo darna ir tokios darnos sie-

³⁸ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas (Žin., 2004, Nr. 85–3094; 2010, Nr. 46–2219).

³⁹ LR Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d., 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 4 d. nutarimai (Žin., 1999, Nr. 26–740; 2002, Nr. 104–4675; 2003, Nr. 24–1004).

⁴⁰ Taip pat pažymėtina, kad LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įvardijamo konstitucinio socialinės darnos imperatyvo esmė gali būti apibūdinama šiomis doktrininėmis nuostatomis: 1) šiuo imperatyvu uždedami konstituciniai įpareigojimai valstybei, įstatymų leidėjui; 2) greta šio imperatyvo LR Konstitucinio Teismo dažniausiai minima atitiktis ir kitiems konstituciniams principams: konstituciniam teisingumo principui, konstituciniam asmenų lygiateisiškumo, protingumo, proporcingumo principams, konstituciniam valstybės socialinės orientacijos principui. Žr. Lietuvos Respublikos 2002 m. sausio 14 d. nutarimą (Žin., 2002, Nr. 5–186), 2003 m. liepos 4 d. nutarimą (Žin., 2003, Nr. 68–3094), 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimą (Žin., 2003, Nr. 115–5221); 2004 m. kovo 5 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 38–1236; atitaisymas – 2004, Nr. 57), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 181–6708; 2004, Nr. 186); 2005 m. vasario 7 d. nutarimą (Žin., 2005, Nr. 19–623); 2005 m. gegužės 13 d. nutarimą (Žin., 2005, Nr. 63–2235); 2005 m. liepos 8 d. nutarimą (Žin., 2005, Nr. 87–3274); 2006 m. kovo 14 d. nutarimą (Žin., 2006, Nr. 30–1050); 2006 m. kovo 30 d. nutarimą (Žin., 2006, Nr. 37–1319); 2006 m. gegužės 12 d. nutarimą (Žin., 2006, Nr. 54–1965); 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimą (Žin., 2006, Nr. 141–5430); 2007 m. kovo 20 d. nutarimą (Žin., 2007, Nr. 34–1244); 2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimą (Žin., 2007, Nr. 102–4171); 2007 m. spalio 22 d. nutarimą (Žin., 2007, Nr. 110–4511); 2007 m. lapkričio 22 d. nutarimą (Žin., 2007, Nr. 121–4965, atitaisymas – 2007, Nr. 125), 2008 m. sausio 22 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 10–350), 2008 m. vasario 20 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 23–852), 2008 m. vasario 22 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 23–853), 2008 m. balandžio 29 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 51–1904); 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 150–6106), 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimą (Žin., 2009, Nr. 106–4434).

kiama interpretuojant Konstituciją.⁴¹ „Konstitucijos vientisumas – tai jos normų teisinis, filosofinis, loginis integralumas, nustatantis aiškintojui pareigą Konstituciją matyti kaip visumą, kaip vertybių pusiausvyrą“.⁴² Taigi darnus konstitucinis reguliavimas teigiamas kaip būtina Konstitucijos savybė ir Konstitucinis Teismas pateikia darnaus konstitucinio reguliavimo sampratą.

Pažymėtina, kad konstitucinių nuostatų ir jose įtvirtintų vertybių darnos turi būti paisoma ir teisėkūroje. Teisėkūros subjektai įpareigoti laikytis „teisėdaros principo – derinti interesus panaudojant optimalias šalių susitarimo galimybes“,⁴³ „teisinio reguliavimo tikslo – teisingai suderinti reikšmingus interesus, užtikrinti jų pusiausvyrą“; įstatymų leidėjas įpareigotas „suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą“.⁴⁴ Minimi subjektai tiesiogiai įpareigoti laikytis ne tik Konstitucijos vientisumo, kaip pirminio konstitucinio principo, kurio „tiesioginis deklavimas“ – tai formalus teisinis imperatyvas įstatymų leidėjui ir kitiems subjektams savo veikloje remtis Konstitucija kaip visuma (sistema),⁴⁵ bet ir kito konstitucinio koordinacinio principo – univer-

⁴¹ „Įtvirtintos teisės sistemos požiūriu konstitucija gali būti traktuojama tik kaip tobula teisė. <...> Konstitucinis Teismas į Konstituciją žvelgia kaip į visos teisės sistemos pagrindą ir savo jurisprudencijoje išlygina teisinio reguliavimo neaiškumus, suderina Konstitucijos principus ir normas. Kitaip sakant, interpretuojant Konstituciją konstitucinei justicijai keliamas specifinis uždavinys: pateikti darnaus konstitucinio reguliavimo sampratą“. Jarašiūnas E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos, vykusios 2002 m. kovo 15–16 d., Vilniuje, medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Europos Taryba, Konstitucijos komisija „Demokratija per teisę“, 2002, p. 247).

⁴² Mesonis G. Keli Konstitucijos interpretavimo aspektai: vertybinių (moralinių) argumentų galimybė ir ribos // Jurisprudencija, 2009, Nr. 2 (116), p. 47.

⁴³ LR Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 22–516).

⁴⁴ LR Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas (Žin., 1998, Nr. 85–2382), 2008 m. spalio 30 d. nutarimas (Žin., 2008, Nr. 126–4816). Beje, paminėtina, kad interesų pusiausvyros, Konstitucijos saugomų vertybių pusiausvyros siekis glūdi ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintame atviros, darnios pilietinės visuomenės imperatyve. Pažeidžiant jį, pažeidžiamas ir šis imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas. LR Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675).

⁴⁵ Kūris E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Rozwój zasad konstytucyjnych w prawoznawstwie konstytucyjnym. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo konferencijos, vykusios 2001 m. birželio 11–12 d. Neringoje, medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 61.

salaus teisinės valstybės principo,⁴⁶ be kitų nuostatų išreikšto⁴⁷ ir Konstitucijos preambulėje, kad lietuvių tauta siekia „*atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės*“.

Taigi išvardytieji konstituciniai koordinaciniai principai susaisto įstatymų leidėją ir darytina išvada, kad **apsaugoti pagrindines teises nuo įstatymų leidėjo**, – tai, kaip jau buvo minėta straipsnio įvade, *L. Favoreu* apskritai vadinama akivaizdžiai pirmąja konstitucinio teismo funkcija, – reiškia **užtikrinti ir teisinio reguliavimo darnos reikalavimo teisėkūroje laikymąsi**.

Darnų konstitucinį reguliavimą konkrečiuose santykiuose atspindi LR konstitucinių nuostatų, įtvirtinančių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, interpretavimas: „*Konstitucijoje įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės sudaro vieningą ir darnią sistemą. Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia žmogaus teisių ir laisvių samprata, kad „vienų asmenų teisės ir laisvės sugyvena su kitų asmenų teisėmis ir laisvėmis“*“.⁴⁸ Taigi vientisos ir darnios žmogaus teisių ir laisvių konstitucinės sistemos ypatumai atsiskleidžia per asmenų teisių ir laisvių sugyvenimą, t. y. tokią žmogaus teisių ir laisvių sampratą, kuri apibrėžiama „*kaip indivi-
vidų, vienas kito atžvilgiu turinčių pareigą veikti (arba susilaikyti nuo veikimo)*,

⁴⁶ Antai savivaldybėms arba atitinkamoms jų tarnyboms, rengiančioms ir svarstančioms žemės reformos žemėtvarkos projektus, keliamas reikalavimas „*derinti įvairius žmonių interesus, t. y. panaudoti optimalias susitarimo galimybes*“ (LR Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 22–516)). „*Reguliuodamas paveldėjimo santykius įstatymų leidėjas turi užtikrinti pusiausvyrą tarp asmens teisės palikti nuosavybę kitiems asmenims ir kitų Konstitucijos ginamų vertybių*“ (LR Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 24–889)). Įgyvendinant Konstitucijoje įtvirtintą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį, „*turi būti užtikrinama interesų pusiausvyra, išvengiama jų priešpriešos, atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisinės valstybės negalima siekti pripažįstant tik vienos grupės ar vieno asmens interesus ir kartu paneigiant kitų interesus*“ (LR Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas (Žin., 2003, Nr. 24–1004)).

⁴⁷ „*Atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija*“ (LR Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675)); „*iš Konstitucijos preambulėje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, nuo kurio yra neatsiejamas konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija*“ ir kt. (LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (Žin., 2004, Nr. 85–3094)).

⁴⁸ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 1–7). Tokio teisių sugyvenimo pavyzdys gali būti 2002 m. spalio 23 d. Konstitucinio Teismo nutarime (Žin., 2002, Nr. 104–4675) minima situacija: „*Tarp Konstitucijos 22 ir 25 straipsniuose įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra. Įstatymų leidėjui reguliuojant visuomenės informavimo santykius kyla pareiga paisyti minėtų konstitucinių vertybių pusiausvyrą*“.

santykių ir kiekvieno individo santykių su tam tikromis vertybėmis, užtikrinančio-
mis jo gerove, visuma“.⁴⁹ Anksčiau cituoto Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimo teiginiuose konstatuojama ideali žmonių teisių ir laisvių būseną, kai tarp jų (ir tarp jų bei viešojo intereso) nėra konflikto, prieštaravimų, nes Konstitucinio Teismo vartojamas žodis „sugyvena“ reiškia žmogaus teisių ir laisvių „sutarimą, sutikimą“.⁵⁰ Tačiau, atsiradus prieštaravimų, prireikia riboti asmens teises ir laisves. Konstitucinė žmogaus teisių ribojimo doktrina atspindi vieną iš žmogaus teisių derinimo, t. y. jų pusiausvyros užtikrinimo (dar tiksliau – konstitucinės pusiausvyros nepažeidimo),⁵¹ būdų. Ji tiesiogiai remiasi šia Konstitucijos 28 str. nuostata: „Igyvendindamas savo teises ir laisves žmogus privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“.⁵²

Konstitucinis Teismas taip pat apibrėžia bendrąsias sąlygas, kurių laikantis žmogaus teisės ir laisvės pagal Konstituciją gali būti ribojamos,⁵³ taip pat specialius reikalavimus konkrečių teisių ribojimui ir reikalavimus, kuriuos nulemia specialus apribojimų tikslas. Minimoms bendrosioms sąlygoms priskiriamos šios: „tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo“.⁵⁴ Minimi specialūs ir kiti reikalavimai apibūdinami kaip: „atvejai, kai ati-

⁴⁹ Vidrinskaitė S. Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 4 (82), p. 11.

⁵⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p. 751.

⁵¹ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–314).

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

⁵³ Straipsnyje nenagrinėjami žmogaus teisių ir laisvių ribojimo karo ar nepaprastosios padėties sąlygomis atvejai.

⁵⁴ LR Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d., 2002 m. rugsėjo 19 d., 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 24 d., 2004 m. sausio 26 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2005 m. rugsėjo 19 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2006 m. gegužės 31 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2008 m. kovo 15 d., 2008 m. gruodžio 4 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2009 m. birželio 22 d., 2009 m. spalio 8 d., 2009 m. gruodžio 11 d., 2010 m. vasario 26 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas (Žin., 2002, Nr. 28–1003; 2002, Nr. 93–4000; 2002, Nr. 104–4675; 2003, Nr. 29–1196; 2004, Nr. 15–465; 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186; 2005, Nr. 113–4131; 2005, Nr. 117–4239; 2006, Nr. 62–2283; 2007, Nr. 52–2025; 2008, Nr. 32–1114; 2008, Nr. 140–5569; 2009, Nr. 49–1993; 2009, Nr. 75–3074; 2009, Nr. 121–5237; 2009, Nr. 148–6632; 2010, Nr. 25–1179; 2010, Nr. 46–2219).

tinkamo ribojimo prasingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis.⁵⁵ Vadinasi, konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių, kaip konstitucinių vertybių, įtvirtinimas sukonstruotas taip, kad, remiantis konstitucine žmogaus teisių ir laisvių samprata ir paisant konstitucinių žmogaus teisių ribojimo pagrindų bei sąlygų, šios teisės nesuabsoliutinamos⁵⁶ (išskyrus tam tikras išimtis – absoliučias teises),⁵⁷ kita vertus, tokiu ribojimu negali būti paneigiama teisių ir laisvių esmė, todėl toks reguliavimas nenukrypsta į kraštutinumus ir pasižymi darnumu.

Kaip minėta, konstitucinė žmogaus teisių ribojimo doktrina atspindi vieną iš žmogaus teisių derinimo, t. y. jų pusiausvyros užtikrinimo (dar tiksliau – konstitucinės pusiausvyros nepažeidimo) būdų, tačiau nepateikia eksplisicinių taisyklių, kaip konkreti žmogaus teisė konkrečiai ribojama, todėl nagrinėtinos konstitucinių vertybių susidūrimo situacijos.

Susiduriančius interesus nurodo subjektas, LR Konstituciniam Teismui pateikiantis prašymą ištirti konkretaus teisėkūros subjekto akto galbūt nepagrįstai ribojančio tam tikras žmogaus teises, konstitucingumą.⁵⁸ Tačiau, pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas konstitucinės justicijos bylos tyrimo procese gali išaiškinti pareiškėjų nurodytų susiduriančių interesų sąsajas su kitomis konstitucinėmis vertybėmis,⁵⁹ konstatuodamas, kad ir pastarosioms gali būti daro-

⁵⁵ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–314).

⁵⁶ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas (Žin., 1998, Nr. 85–2382), kuriame pabrėžta: „nuosavybės teisių negalima suabsoliutinti. Nuosavybės teisių suabsoliutinimas sudarytų prielaidas pažeisti kitų asmenų teises ar kitas Konstitucijos saugomas vertybes“.

⁵⁷ Tokios absoliučios teisės pavyzdžiu LR gali būti teisė į teismą, įtvirtinta Konstitucijos 30 str. 1 d. (Žr. Lietuvos Respublikos Konstituciją. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007). Beje, jos absoliutumo faktas nereiškia, kad jos įgyvendinimas taip pat neribojamas. LR Konstitucinio Teismo numatyta galimybė riboti asmens teisių įgyvendinimą esant Konstitucijos 28 str. numatytomis sąlygoms, teigiant, kad „konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimas savaime nereiškia, kad negalima riboti jų įgyvendinimo“.

⁵⁸ Pagal LR Konstitucinio Teismo įstatymo 66 str., prašyme ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai turi būti, be kita ko, nurodyta pareiškėjo pozicija dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai ir tos pozicijos juridinis pagrindimas su nuorodomis į įstatymus. LR Konstitucinio Teismo įstatymas. Priimtas 1993 m. vasario 3 d., Nr. I–67 (Žin., 1993, Nr. 6–120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)).

⁵⁹ „<...> Tirdamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto konstitucingumą Konstitucinis Teismas privalo vertinti šio teisės akto atitiktį ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, bet ir visai Konstitucijai“. *Sinkevičius V.* Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. Pranešimas, skaitytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo devintojoje konferencijoje, Ksiažė, 2004 m. birželio 21–25 d. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/APranesimai.html>.

mas neigiamas poveikis konfliktinėje situacijoje. Konstitucinis Teismas tiria, ar nurodytame teisėkūros akte įtvirtintas žmogaus teisių ribojimo atvejis atitinka konstitucinių vertybių pusiausvyros reikalavimą.

Pažymėtina, kad **susiduriantys dėmenys** LR Konstitucinio Teismo vadinami „konstitucinėmis vertybėmis“,⁶⁰ „interesais“,⁶¹ o įtampos tarp jų situacijos – „susidūrimu“,⁶² „sandūra“,⁶³ „konkuravimu“,⁶⁴ „konfliktu“,⁶⁵ „prieštaraavimu“.⁶⁶

Kalbant apie susiduriančius dėmenis, reikia pasakyti, kad turimi omenyje socialiniai interesai – asmens teisių ir laisvių apsauga traktuojama kaip socialinis (ne asmeninis kiekvieno žmogaus) interesas, demokratinėje visuomenėje laikomas vertybe.⁶⁷ Pasak Konstitucinio Teismo, „*Konstitucija yra antimajoritarinis aktas, ji gina individą <...> valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsینimosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones*“.⁶⁸ R. Alexy pabrėžia, kad konstitucinio darninimo procese aktualu ne tai, kiek kam nors svarbūs spaudos laisvė ir nacionalinis saugumas, bet tai, kiek jie svarbūs faktiškai.⁶⁹ Taigi šių vertybių ben-

⁶⁰ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas (Žin., 1999, Nr. 26–740); 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675).

⁶¹ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 106–2381); 2003 m. kovo 4 d. nutarimas (Žin., 2003, Nr. 24–1004).

⁶² Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675).

⁶³ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas (Žin., 1999, Nr. 26–740); 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675).

⁶⁴ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas (Žin., 2000, Nr. 49–1424). Teismo vartojamas žodžių junginys „konkuruojančios vertybės“: „*Bet koks pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas sietinas su konkuruojančių vertybių racionaliū santykiū, garantuojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė*“.

⁶⁵ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 106–2381); 1997 m. spalio 1 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 91–2289); 2003 m. kovo 4 d. nutarimas (Žin., 2003, Nr. 24–1004).

⁶⁶ Pavyzdžiui: LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–314).

⁶⁷ *Antineau Ch. J. Adjudicating Constitutional Issues*. London, Rome, New York: Oceana Publications, Inc., 1985, p. 2.

⁶⁸ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas (Žin., 2006, Nr. 90–3529, atitaisymas – 2006, Nr. 137).

⁶⁹ *Alexy R. A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 103.

dras matas – jų visuomeninė (universal) svarba. Be šių vertybių visuomenišku-
mo savybės, kai kurie autoriai pabrėžia ir jų realumo bei ilgaamžiškumo būti-
nybę: „*Jos turi būti realios vertybės, grindžiamos mūsų žmonių kultūriniu ir poli-
tiniu patyrimu, o ne dirbtinės konstrukcijos ar abstrakcijos. Jos turi būti ilgalaikės,
o ne laikinos ar populiarios vertybės*“.⁷⁰

Minimus reikalavimus konstitucinėms vertybėms, remiantis konstituciniu
reguliavimu, atitinka ir (demokratinėje visuomenėje) konstituciškai svarbūs tiks-
lai, **viešasis interesas** (gyvybiškai svarbūs ar kiti ypač reikšmingi visuomenės
interesai). Konstitucinio Teismo teigimu,⁷¹ viešasis interesas, kaip ir asmens
teisės, socialiniu požiūriu yra konstitucinė vertybė. Konstitucijoje⁷² įtvirtinta:
viešasis interesas apsaugoti valstybės saugumą (32 str. 2 d.), visuomenės sau-
gumą (26 str. 4 d.; 36 str. 2 d.), viešąją tvarką (24 str. 2 d.; 26 str. 4 d.;
36 str. 2 d.), vykdyti teisingumą (32 str. 2 d.), sulaukyti nusikaltėlių (24 str.
2 d.), apsaugoti dorovę (25 str. 3 d.; 26 str. 4 d.; 36 str. 2 d.), ginti konsti-
tucinę santvarką (25 str. 3 d.). Beje, viešasis interesas apsaugoti kitas Konsti-
tucijoje įtvirtintas teisės vertybes, išreiškiančias kitų asmenų teises ir laisves:
žmogaus gyvybę (24 str. 2 d.), sveikatą (24 str. 2 d.; 25 str. 3 d.; 26 str.
4 d.; 32 str. 2 d.; 36 str. 2 d.), turtą (24 str. 2 d.), žmogaus privatų gyvenimi-
ną (25 str. 3 d.), garbę ir orumą (25 str. 3 d.), – glaudžiai siejasi su viešuoju
interesu apsaugoti kitų asmenų (pagrindines) teises ir laisves, vadovaujantis Kon-
stitucijos 26 str. 4 d., 36 str. 2 d.

Dėmenimis pavadintų konstitucinių vertybių susidūrimai gali būti dvejopi: a) tarp asmens teisių ir laisvių bei visuomenės interesų⁷³ ir b) asmens teisių
susidūrimai su kitomis pagrindinėmis teisėmis.⁷⁴

⁷⁰ *Kaplin W. A. The Concepts and Methods of Constitutional Law. United States of America: Karolina Academic Press, 1992, p. 129.*

⁷¹ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 40–977); 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (Žin., 2004, Nr. 181–6708; 2004, Nr. 186).

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

⁷³ Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas konkretus asmens ir visuomenės interesų derinimo principas. Žr. 1999 m. spalio 6 d. nutarimas (Žin., 1999, Nr. 85–2548); 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas (Žin., 2003, Nr. 115–5221) ir kt.

⁷⁴ Situacijos išskirtos remiantis LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimu (Žin., 1997, Nr. 15–314).

Kadangi „*Konstitucijos vientisumo principas suponuoja tai, kad Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota*“,⁷⁵ teigtina, kad esminiai reikalavimai, kurių turi būti laikomasi sprendžiant dėl konstitucinių vertybių sandūros, yra **nė vienos iš susiduriančių vertybių visiškai neapribojimas**, t. y. jų nepaneigimas arba šių vertybių neapribojimas nesilaikant konstitucinių žmogaus teisių ribojimo pagrindų ir sąlygų, t. y. šių vertybių nepagrįstas neapribojimas. Šių reikalavimų įgyvendinimas, esant konstitucinių vertybių sandūrai, užkrintų konstitucinių vertybių darną.

Taigi negalimas nei vertybės esmės paneigimas, nei jos nepagrįstas ribojimas. Abiem atvejais svarbus **ribojimo proporcingumas**. Nepaneigiamoji žmogaus teisės ar laisvės esmė yra jos saugoma tam tikra gyvenimo sritis ar tam tikros galimybės, t. y. pagrindiniai tos teisės elementai, dėl kurių teisė ar laisvė yra vertinga, ir kurių netekusi (priešingai nei šalutinių elementų), ji nustotų egzistavusi, todėl jų negalima riboti jokiais įprastomis⁷⁶ valstybės egzistavimo aplinkybėmis. Teisės esmė yra tai, kas lieka pritaikius darninimo tyrimą (apribojus teisę teisingos pusiausvyros tyrimo pagrindu).⁷⁷ „*Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui*.“⁷⁸ Iš žmogaus teisių ir laisvių esmės pažeidimo kyla ir kitų konstitucinių reikalavimų, imperatyvų pažeidimų: pažeidžiama konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinis teisinės valstybės principas, nes paneigiamas žmogaus teisių ir laisvių vertybinis statusas. Teisinis reguliavimas, kuris laikomas paneigiančiu žmogaus teisės ar laisvės esmę, kartu yra ir nepagrįstas teisės ar laisvės ribojimas.

⁷⁵ LR Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d., 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 4 d. nutarimai (Žin., 1999, Nr. 26–740; 2002, Nr. 104–4675; 2003, Nr. 24–1004).

⁷⁶ Turima omenyje ne karo ar nepaprastosios padėties sąlygos, LR Konstitucijos 145 str. Žr. Lietuvos Respublikos Konstituciją. Lietuvos Respublikos piliečių priimtą 1992 m. spalio 25 d. referendumą. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

⁷⁷ *Christoffersen J.* Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 163, 138.

⁷⁸ LR Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas (Žin., 1996, Nr. 36–915). Šis reikalavimas pakartotas ir vėlesniuose nutarimuose: 2000 m. vasario 23 d. nutarime (Žin., 2000, Nr. 17–419), 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime (Žin., 2002, Nr. 93–4000).

Dažnai įtvirtinamas kaip atskira žmogaus teisių ribojimo sąlyga, konstitucinis **proporcingumo principas** aiškinamas kaip reiškiantis Konstitucijoje įtvirtintą asmens ir visuomenės interesų pusiausvyrą.⁷⁹ Taigi proporcingumo principas naudojamas kaip konstitucinių teisių ir kitų konstitucinių vertybių derinimo kriterijus.

Apibendrinus konstitucinių vertybių pusiausvyros reikalavimo esmę ir raišką žmogaus teisių ir laisvių sistemoje (LR Konstitucinis Teismas – europietiškosios konstitucinės justicijos dalis), matoma, kad užtikrinant šį reikalavimą, derinamos žmogaus teisės ir laisvės bei pastarosios ir viešasis interesas. LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje toks derinimas laiduojamas vertybių sandūroje atsідūrusių žmogaus teisių ribojimo būdu, šis ribojimas turi atitikti konstitucinėje praktikoje eksplicitiškai nurodytus konstitucinius kriterijus. Taigi konstitucinių vertybių darninimas kaip konstitucinė doktrina apima įvairių teisminių tyrimų atlikimą konkrečių konstitucinių vertybių situacijų atžvilgiu pagal tokią schemą: išskiriami susiduriantys interesai (asmens teisių ir laisvių apsauga bei viešasis interesas (gyvybiškai svarbūs ar kiti ypač reikšmingi visuomenės interesai)), jie vertinami ir lyginami (vadovaujantis demokratinei visuomenei taikytiniais matais).

KATEGORIJŲ NUSTATYMAS KAIP KONSTITUCINIO AIŠKINIMO BŪDAS

Per 90 metų nuolatinio **bylų dėl laisvo žodžio** nagrinėjimo JAV Aukščiausiasis Teismas neišplėtojo vieno teorinio požiūrio ar sistemos, kaip spręsti šias bylas, tačiau šiuose ginčiuose Teismas suformulavo įvairius kriterijus arba analitinius požiūrius, kuriuos galima suskirstyti į keturias grupes. Į pirmąją kriterijų arba požiūrių grupę patenka atvejai, kai bylos dėl laisvo žodžio vertinamos pagal tai, kokią grėsmę kelia kalbėtojas.⁸⁰ Prie šios grupės sąlyginai

⁷⁹ LR Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas (Žin., 2010, Nr. 46–2219). Asmens teisės ir viešojo intereso pusiausvyros laikymasis kaip proporcingumo principo laikymasis minimas ir ankstesniuose LR Konstitucinio Teismo nutarimuose: 2000 m. sausio 7 d. (Žin., 2000, Nr. 3–78), 2006 m. kovo 28 d. (Žin., 2006, Nr. 36–1292).

⁸⁰ Kitos kriterijų grupės išskirtos pagal pavojų, kurį kelia įstatymas tiems, kurie yra įsitraukę į santykius, susijusius su teisėtu žodžiu („per plačios“ doktrinos kriterijus, „šturpinančio poveikio“ kriterijus ir „negaliojančio dėl neaiškumo“ kriterijus); pagal tai, kaip reguliavimas veikia žodį („griežto nagrinėjimo“ kriterijus); pagal tai, kas sudaro diskriminacijos turinį (situacijos, kuriose valstybė gali uždrausti tik tam tikras žodžio rūšis, bet ne jokiais kitais, patenkančias į išraiškos klasę). Teigiama, kad pastarąjį interpretavimo požiūrį Teismas tebeplėtoja. *Mason A. T., Stephenson D. G.* American Constitutional Law. Introductory Essays and selected Materials. Fifteenth Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc., 2009, p. 472–473.

priskiriamas ir absoliutus požiūris, nors, vadovaujantis juo, kalbėtojo keliamas pavojus yra nesvarbus, o reikšmingas kvalifikavimas, kad išraiška patenka į Pirmosios Pataisos sritį, todėl visi to, kas sakoma, apribojimai yra draudžiami.⁸¹

Remiantis pastaruoju absoliučiu požiūriu, išplėtota „pirmenybinių laisvių“ doktrina arba „pirmenybinės padėties“ doktrina. Jos pagrindinis įrankis – vienas iš konstitucinio interpretavimo būdų, vadinamasis kategorijų nustatymas arba apibrėžimas.⁸² Šiuo būdu, nustatant Konstitucijos teksto žodžių reikšmes, apibrėžiant jų turinį, konstitucinės frazės traktuojamos kaip kategorijos, apibūdinančios santykinai abstraktų reiškinį.⁸³

Kategorijos postuluoja rūšių, o ne laipsnių skirtumus⁸⁴ ir jomis siekiama nustatyti aiškius apibrėžimus. Galima pastebėti panašumų tarp kategorijų nustatymo ir taksonomijos ((gr. *taxis* (tvarka), *nomos* (papročiai)) klasifikavimo (kuris gali būti grindžiamas hierarchine struktūra, konstruojama, atsižvelgiant į apibendrinimo ar specializavimo santykius)⁸⁵ praktikos ir mokslo, susijusio su klasifikavimu ir priskyrimu.⁸⁶ Teisėjo, naudojancio šį metodą, funkcija panaši į leksikografo, kuris nustato žodžių reikšmę ir pateikia jų apibrėžimus, tačiau teisėjas suteikia savo reikšmę žodžiams, o leksikografas pirmiausia suranda žodžiams tokią reikšmę, kokią ją naudoja kiti. Pasak *J. M. Shamano*, panagrinęjus JAV Aukščiausiojo Teismo nuomones, pagrįstas kategorijų nustatymo metodu, akivaizdu, kad daugeliu atvejų apibrėžimų ar kategorijų šaltinis yra patys teisėjai, kartais atsižvelgiantys į kūrėjų ketinimus ar į istorijos pamokas, socialinius papročius ar net į mokytų žmonių išmintį. Apibrėžimus

⁸¹ Ten pat, p. 472.

⁸² *J. M. Shamano* nuomone, šis interpretavimo būdas dominavo pirmuosius 150 JAV Aukščiausiojo Teismo gyvavimo metus. Žr. *Shaman J. M. Constitutional Interpretation: Illusion & Reality*. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/mrulibrary/docDetail.action?docID=10017925>.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat; *Aleinikoff A. T. Constitutional Law in the Age of Balancing // The Yale Law Journal*, April 1987, Vol. 96, No. 5, p. 949.

⁸⁵ Taxonomy. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Taxonomy>.

⁸⁶ *Sullivan K. M. Post-Liberal Judging: The Roles of Categorization and Balancing // University of Colorado Law Review*, Vol. 63, Issue 2 (1992), p. 293. *L. Zucca* teigia, kad darninimas susijęs su priešingų interesų individualizavimu ir svėrimu, o kategorijų nustatymas – su priešingų interesų individualizavimu ir išskyrimu. Žr. *Zucca L. Constitutional Dilemmas. Conflicts of Fundamental Legal Rights in Europe and the USA*. Oxford: Oxford University Press. 2007, p. 132.

Teismas traktuoja kaip *a priori* kategorijas, fiksuotą realybę, nereikalaujančią pagrindimo.⁸⁷

Taikant šį konstitucinio aiškinimo būdą, pripažįstami interesų susidūrimai, tačiau teisinio reguliavimo pagrįstumas vertinamas ne pagal santykinius interesų „svorius“, o pagal aptartąsias konstitucines kategorijas.⁸⁸ Operuojant kategorinėmis formulėmis, visas svarbus nagrinėjimo darbas padaromas iš anksto. Kai atitinkama teisė ir įsikišimo į ją būdas apibūdinamas, išvada seka iš anksto, teismui nenaudojant eksplisitinio ginčijamos teisės ir valstybės įsikišimo darninimo.⁸⁹

Nors „pirmenybinių laisvių“ arba „pirmenybinės padėties“ terminai iš Teismo teisėjų modernių nuomonių išnyko, jų samprata liko.⁹⁰ Šios doktrinos prielaidos atskirai ar kartu su kitomis Teismo doktrinomis taikomos daugelyje kontekstų. Naudojamas esminis šios doktrinos postulatas, kad interesų darninimo požiūryje žodžio ir spaudos interesai, saugomi Pirmosios Pataisos, būdami pagrindiniai ir gyvybiškai svarbūs naudojimuisi politinėmis laisvėmis, **turi užimti pirmenybinę padėtį** teisiniame pasvėrimo procese; arba, kalbant doktrinos, išplaukiančios iš *Carolene* išnašos doktrinos terminais, „konstitucingumo prezumpcija“, suteikta teisėkūrai kitose srityse, turi būti siauresnės apimties nei taikant valdžios nustatytus apribojimus žodžiui ir spaudai.⁹¹ Taigi minima doktrina grindžiama griežtumo lygiu, taikomu kai kurių asmeninių teisių ribojimui.⁹²

Nors minimo „pirmenybinės padėties“ postulato pagrindas padėtas dar XVIII a., jis aiškiai pirmą kartą kaip konstitucinė Aukščiausiojo Teismo teorija buvo išreikštas tarp XX a. penktojo dešimtmečio ir šeštojo dešimtmečio pradžios ir nuo to laiko jo prielaidomis vienu ar kitu metu remdavosi dauguma Teismo teisėjų.⁹³

⁸⁷ *Shaman J. M.* Constitutional Interpretation: Illusion & Reality. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/mrulibrary/docDetail.action?docID=10017925>.

⁸⁸ *Aleinikoff A. T.* Constitutional Law in the Age of Balancing // *The Yale Law Journal*, April 1987, Vol. 96, No. 5, p. 949.

⁸⁹ *Sullivan K. M.* Post-Liberal Judging: The Roles of Categorization and Balancing // *University of Colorado Law Review*, 1992, Vol. 63, Issue 2, p. 293.

⁹⁰ First Amendment Center. Glossary. <http://www.firstamendmentcenter.org/about.aspx?item=glossary>.

⁹¹ *Stonecipher H. W.* First Amendment Speech and Press Theory: Preferred Position Postulate reexamined. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED202009.pdf>.

⁹² *Besson S.* The Morality of Conflict. Reasonable Disagreement and the Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005, p. 445.

⁹³ *Stonecipher H. W.* First Amendment Speech and Press Theory: Preferred Position Postulate reexamined. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED202009.pdf>.

Vadovaujantis „pirmenybinių laisvių“ doktrina, kai kurios konstitucinės laisvės, ypač užtikrintos Pirmojoje Pataisoje, yra **pagrindinės laisvoje visuomenėje** ir todėl joms suteikiama didesnė teismo apsauga nei kitoms konstitucinėms vertybėms.⁹⁴

Dvi koncepcijos, būdingos Pirmosios Pataisos „pirmenybinės padėties“ teorijai – Teisių Bilio garantijų rangavimas ar rūšiavimas bei išraiškos ir minties laisvės pirmumo – neklystant kildinamos iš laikmečio prieš 1791 m., kai Pirmąją Pataisą valstijos galutinai ratifikavo.⁹⁵ Antai *J. Madisonas*, teikdamas Teisių Bilio pasiūlymus Atstovų rūmams 1789 m., išskyrė spaudos ir sąžinės laisves – vėliau patvirtintas Teisių Bilio Pirmojoje Pataisoje, palygindamas su Anglijos patirtimi: *Magna Charta* nėra nė vienos nuostatos, saugančios spaudos ar sąžinės laisves, dėl kurių Amerikos žmonės nerimauja. Spaudos laisvė ir sąžinės laisvė, šios rinktinės žmonių privilegijos, nėra saugomos Anglijos Konstitucijoje.⁹⁶

Svarstant, kodėl sąžinės ir religijos laisvės eina pirmosios tarp kitų vadinamųjų pagrindinių laisvių, kodėl joms teikiama kitokios rūšies konstitucinė apsauga, toks šių laisvių pirmumo įtvirtinimo faktas iliustruojamas JAV Teisių Bilio pavyzdžiu: „*Liberalų teiginio apie laisvių, saugomų Pirmojoje Pataisoje, pirmumą liudija teisėjo Blacko nuomonės Marsh v. Alabama* ir *Milk Wagon Drivers v. Meadowmoor Dairies* bylose“.⁹⁷

*Milk Wagon Drivers v. Meadowmoor Dairies*⁹⁸ byloje minėtas teisėjas konstatuoja: „Nustatydami, ar tam tikrų veiksmų uždraudimas atima iš ieškovių jų konstitucines laisves, mes negalime ir neturime likti nepastebėję pavojuje esančių ypatingų laisvių prigimties ir svarbos. Ir darydamas išvadą, aš regiu Pirmosios Pataisos garantijas kaip pagrindą, kuriuo remiasi mūsų valdžios struktūra ir be kurio ji negalėtų išlaikyti to, kas suvokta ir suplanuota. Laisvė kalbėti ir rašyti apie vie-

⁹⁴ Answers. US Supreme Court: Preferred Freedoms Doctrine. <http://www.answers.com/topic/preferred-freedoms-doctrine>.

⁹⁵ *Stonecipher H. W.* First Amendment Speech and Press Theory: Preferred Position Postulate reexamined. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED202009.pdf>.

⁹⁶ Speech of Mr. Madison. Debates on the Bill of Rights. House of Representatives, Amendments to the Constitution. 8 June, 21 July, 13, 18–19 Aug. 1789. *Annals* 1:424–50, 661–65, 707–17, 757–59, 766. http://www.constitution.org/ac/001/r01-1/bill_of_rights_hr1789.txt.

⁹⁷ *Brudner A.* Constitutional Goods. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 74–75.

⁹⁸ US Supreme Court case *Milk Wagon Drivers Union of Chicago, Local 753 v. Meadowmoor*, 312 U.S. 287 (1941). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=312&invol=287>.

šuosius klausimus yra svarbi mūsų valdžios gyvavimui kaip širdis žmogaus kūnui. Iš tikrųjų ši privilegija yra mūsų valdžios širdis. Jei širdis bus susilpninta, apims silpnumas; jei ji neplaks, ištiks mirtis <...>. Bet šis Teismas seniai iki šiol ir, manau, tinkamai įpareigojo save doktrina, pagal kurią valstybė jokios įstaigos padedama negali nei visiškai panaikinti, nei iš dalies apkarpyti gyvybinių individualių laisvių, garantuotų Pirmojoje Pataisoje. Ir sprendami valstybės veiksmų, susijusių su šiomis puoselėjamosiomis teisėmis, teisėtumo klausimą, mes negalime mąstyti paviršutiniškai, nes taip elgiantis šios konstitucinės garantijos taps menkos ir bergėdžios. Turime žiūrėti giliau ir kruopščiai iširti kiekvieną procesinį žingsnį, leidžiantį teismui įsijungti į taikią diskusiją“. Spaudos ir religijos laisvių reikšmė šioje teisėjo nuomonėje apibrėžta taip: „teisė naudotis laisvėmis, saugomomis Pirmojoje Pataisoje, „yra laisvo laisvų žmonių valdymo pagrindas ir mes turime visais atvejais „pasverti aplinkybes ir iškelti <...> priežastis <...> paremiančias (šių) teisių reguliavimą““.

Taigi šios nuostatos bendrai atspindi liberaliąsias pažiūras, **apibūdinamas teiginiais**: pagrindinių laisvių apsauga suvokiama kaip absoliučių laisvių apsauga dėl istorinių priežasčių – valdžios kaip antgamtinio gėrio despotiškumo;⁹⁹ liberaliojo konstitucionalizmo esmė yra pasiaukojimas asmens laisvei, jis dažnai išreiškiamas nurodant, kad individai, naudodamiesi ir įgyvendindami savo laisves, turi teisę į apsaugą¹⁰⁰ arba ši esmė gali būti formuluojama kaip teiginys, kad tai yra asmens teisių apsauga pagrįstas šių teisių ribojimas ir joms įgyvendinti skirtas valdymas.¹⁰¹

„Pirmenybinės padėties“ doktrinos pradžia matoma tose JAV Aukščiausiojo Teismo bylose (daugiausia susijusiose su Pirmąja Teisių Bilio Pataisa užtikrinamomis žodžio, spaudos, susirinkimų, religijos laisvėmis), kuriose pirmą kartą eksplicitiškai buvo panaudotas „pirmenybinės padėties“ terminas.¹⁰² Teisėjas

⁹⁹ *Brudner A. Constitutional Goods*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 79–81.

¹⁰⁰ *Pumputis A. Liberaliosios konstitucinės tradicijos klausimu // Jurisprudencija*. Mykolas Romeris ir konstitucionalizmas, 2005, Nr. 64 (56), p. 14.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Reikia pažymėti, jog „pirmenybinių laisvių“ ir „pirmenybinės padėties“ doktrinų pradžia įvairiuose šaltiniuose įvardijama skirtingomis bylomis. Minima, jog konstitucinių laisvių, įtvirtintų Pirmojoje Pataisoje, nuo kitų išsiskiriančių stipresne joms teiktina konstitucine apsauga, atskirimą pirmasis panaudojo teisėjas *O. Wendell*. Bylose *Lochner v. New York* (1905) ir *Abrams v. United States* (1919) pateiktose nuomonėse jis tvirtino, kad ekonominė teisėkūra reikalauja paprasčiausiai racionalaus pagrindo tam, kad būtų įtvirtintas jos konstitucingumas, o žodžio laisvės ribojimai gali būti pateisinami tik „aiškiu ir esamu pavojumi“. Vėliau cituojamos teisėjo *Cardozo* nuomonės bylose *Palko v. Connecticut* (1937), *United States v. Carolene Products* (1938).

Stone Jones v. Opelica (1942)¹⁰³ teigė: Pirmoji Pataisa neapribojama žodžio laisvės ir religijos laisvės apsauga nuo diskriminacinių kėsinimųsi, kurie jas panaikintų. Priešingai, Konstitucija pagal Pirmąją ir Keturiolikąją Pataisas suteikė šioms laisvėms pirmenybinę padėtį“. Byloje *Murdock v. Pennsylvania* (1943) teisėjas Douglas teigė: „Licencijos mokestis nereikalauja konstitucinio teisėtumo, nes jis klasifikuoja privilegijas, saugomas Pirmosios Pataisos, kartu su gamybai ir smulkiųjų prekių prekiautojų ir prekiautojų išnešiotųjų prekybai taikomomis privilegijomis ir jas traktuoja vienodai. Tokia traktavimo lygybė neišgelbsti potvarkio. Spaudos laisvė, žodžio laisvė, religijos laisvė yra pirmenybinėje padėtyje“.

„Pirmenybinės padėties“ koncepcija buvo taikoma ir daugelyje kitų teisėjų nuomonių, išdėstytų XX a. penktajame ir šeštajame dešimtmėčiuose, iš kurių vertėtų paminėti: teisėjo Douglas nuomonė byloje *Poulos v. New Hampshire* (1953), to paties teisėjo nuomonė byloje *United States v. Rumely* (1953), bylose *Saia v. New York* (1948), *Marsh v. Alabama* (1946), *Prince v. Massachusetts* (1944).¹⁰⁴

Antai teisėjas Douglas byloje *Poulos v. New Hampshire*¹⁰⁵ teigia: „Kai įstatymų leidėjas imasi uždrausti piliečiui naudotis konstitucine teise į laisvą žodį, jis

Po to cituojami šią doktriną, patvirtintą teisėjų daugumos, įtvirtinantys teiginiai *Murdock v. Pennsylvania* (1943) byloje bei šios doktrinos kritiką pateikianti teisėjo *Frankfurter* nuomonė byloje *Kovacs v. Cooper* (1949). Žr. Answers. US Supreme Court: Preferred Freedoms Doctrine. Prieiga per internetą: <http://www.answers.com/topic/preferred-freedoms-doctrine>. Pastarojoje minimoje nuomonėje teisėjas *Frankfurter*, pateikdamas chronologišką kalbos apie „pirmenybinę padėtį“ vystymosi seką, išskyrus tuos laikotarpius, kuriuose, kaip jis teigia, jos kilmės gija pakankamai plona, kad būtų indikuota, mini šias bylas: *Herndon v. Lowry*, *United States v. Carolene Products Co.*, *Thornhill v. Alabama*, *Schneider v. State of New Jersey*, *American Federation of Labor v. Swing*, *Bridges v. California*, *Whitney v. California*, *Pennekamp v. Florida*, *Jones v. Opelika*, *Murdock v. Pennsylvania*, *Prince v. Massachusetts*, *Follett v. Town of McCormick*, *Marsh v. Alabama*, *Saia v. New York*. Žr. US Supreme Court case *Kovacs v. Cooper*, 336 U.S. 77 (1949). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=336&invol=77>. Dar kitame šaltinyje teigiama, kad pirmenybinės padėties koncepcijos teisminė kilmė gali būti kildinama iš teisėjo *Cardozo* teiginio byloje *Palko v. Connecticut*: žodžio ir minties laisvė yra „matrica, būtina beveik kiekvienos laisvės sąlyga“; tokia pati nuomonė išdėstoma byloje *Herndon v. Lowry*. Žr. *Stonecipher H. W.* First Amendment Speech and Press Theory: Preferred Position Postulate reexamined. Prieiga per internetą: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED202009.pdf>. Siekiant aiškumo, pasirinkta „pirmenybinės padėties“ doktrinos rutuliojimo istorijos atskaitos tašku laikyti tas bylas, kuriose šis terminas pirmą kartą eksplisitiškai buvo panaudotas.

¹⁰³ US Supreme Court case *Jones v. City of Opelica*, 316 U.S. 584 (1942). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=316&invol=584>.

¹⁰⁴ *Stonecipher H. W.* First Amendment Speech and Press Theory: Preferred Position Postulate reexamined. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED202009.pdf>.

¹⁰⁵ US Supreme Court case *Poulos v. New Hampshire*, 345 U.S. 395 (1953). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=345&invol=395>.

elgiasi neteisėtai; ir pilietis gali pats šią laisvę ginti, veikdamas tuo pagrindu, kad toks įstatymas nėra įstatymas apskritai. Taip yra dėl pirmenybinės žodžio laisvės, spaudos laisvės, susirinkimų laisvės ir religijos laisvės padėties pagal Pirmąją Pataisą. Pirmosios Pataisos reikalavimas (Valstijoms taikytinas pagal Keturioliktąją Pataisą) yra tas, kad neturi būti įstatymo, kuris šias civilines teises apribotų. Įstatymų leidėjas neturi įgaliojimų reguliuoti, kontroliuoti ar nustatyti sąlygas šioms teisėms. Todėl šis atvejis visiškai skiriasi nuo įstatymų leidybos programos verslo, darbo, aprūpinimo gyvenamuoju būstu ir kitų panašių sričių, kurios gali būti reguliuojamos ir kur nekonstitucingumo pretenzija įprastai gali būti iškelta tik įstatymo taikymo nukentėjusiam asmeniui būdu ar laipsniu“.

Byloje *United States v. Rumely*¹⁰⁶ pateiktoje nuomonėje minėtas teisėjas tvirtina: „Istorinės kovos dėl laisvos spaudos tikslas buvo „įtvirtinti ir saugoti Anglijos žmonių teisę į visapusišką informaciją jų valdžios veiksmų ar klaidų atžvilgiu““. Tokia buvo tradicija iki Pirmosios Pataisos, cenzūra ar išankstinis suvaržymas – draudžiami, diskriminacinis apmokestinimas paskelbtas neteisėtu. Polemizavimo privilegija, kaip ir labiau ortodoksinio tipo publikacijos negali būti nei licencijuojamos, nei apmokestinamos. Tai yra iliustraciniai pirmenybinės padėties, Pirmąją Pataisą suteiktos žodžiui ir spaudai, pavyzdžiai. Reikalavimas, kad „Kongresas neturi leisti įstatymų <...>, varžančių žodžio ar spaudos laisvę“ turi ilgą istoriją. Jis išreiškia tikėjimą, kad visuomenės saugumas priklauso nuo valdžios prieš toleravimo, taip pat ir draugišką kritiką, kad bendruomenėje, kurioje žmonių protai yra laisvi, turi būti erdvės neortodoksinėms ir ortodoksinėms pažiūroms“. *Saia v. New York* byloje,¹⁰⁷ cituojant *Marsh v. Alabama*, teigiama: „Teismai turi suderinti įvairius bendruomenės interesus nagrinėdami tiriamojo vietinio reguliavimo konstitucingumą. Bet šiame nagrinėjimo procese jie turi būti atidūs, kad išlaikytų Pirmosios Pataisos laisvės pirmenybinę padėtyje“. Minėtoje *Marsh v. Alabama*¹⁰⁸ byloje, pasiremiant *Schneider v. State*, konstatuojama: „Kai mes deriname konstitucines nuosavybės savininkų ir žmonių, kurie naudojami spaudos ir religijos laisvėmis, teises, kaip turime suderinti ir šiuo

¹⁰⁶ US Supreme Court case *United States v. Rumely*, 345 U.S. 41 (1953). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=345&invol=41>.

¹⁰⁷ US Supreme Court case *Saia v. People of State of New York*, 334 U.S. 558 (1948). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=334&invol=558>.

¹⁰⁸ US Supreme Court case *Marsh v. State of Ala*, 326 U.S. 501 (1946). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=326&invol=501>.

atveju, mes turime išlikti atidūs dėl to fakto, kad pastarosios laisvės užima pirmenybinę padėtį. Kaip mes teigėme anksčiau, teisė naudotis laisvėmis, saugomomis Pirmojoje Pataisoje, yra laisvo laisvų žmonių valdymo pagrindas ir mes turime visais atvejais „pasverti aplinkybes ir iškelti <...> priešzastis <...> paremiančias (šių) teisių reguliavimą“.

Byloje *Prince v. Massachusetts*¹⁰⁹ tvirtinama: „Jei šia pozicija pareiškėjas siekia didesnės apsaugos sąžinės, o ne nuomonės laisvei, galima abejoti, ar bet kuriai iš didžiųjų laisvių, užtikrinamų Pirmajame Straipsnyje, gali būti suteikiama aukštesnė vieta nei kitoms. Jos visos yra pirmenybinėje padėtyje mūsų pagrindinėje sistemoje (*Schneider v. State; Cantwell v. Connecticut*). Visos yra susijusios tarpusavyje. Skirtumai yra jose ir naudojimuisi jomis tinkamuose būduose. Bet jos yra bendros chartijos joms teikiama pirmąja vieta, nes jos yra bendros dėl jų žmogiškųjų šaltinių ir veikimo. Širdis ir protas nėra identiški. Intuityvus tikėjimas ir pagrįstas sprendimas nėra tas pats. Dvasia ne visada yra mintis. Bet kasdieniuose reikaluose, ar jie būtų pasaulietiniai, ar ne, šie asmenybės aspektai neatskiriamai išreiškiami tūkstančiais būdų. Jie negali būti padalinti, išskirti teisėje labiau nei gyvenime“.

Teisėjas *Rutledge* byloje *Thomas v. Collins* (1945) pasiūlė turbūt stipriausią pirmenybinės padėties doktrinos teiginį: „Dėl šių priešasčių bet kokios pastangos riboti laisves turi būti grindžiamos aiškiu viešuoju interesu, ne abejotinu ar tolimu, bet aiškiu ir egzistuojančiu pavojumi. Racionalaus ryšio tarp pasiūlytos priemonės ir blogio, kuris turi būti pažabotas, kuris kituose kontekstuose galėtų paremti teisėkūrą, kovojant tinkamo teisinio proceso pagrindu, nepakaks. Šios teisės grindžiamos tvirtesniu pagrindu. Todėl, kad ir kokia proga būtų apmalšinta nuolatinė diskusija ir įtikinėjimas, ribojimai tinkamu laiku ir vietoje turi būti paremti aiškiu viešuoju pavojumi, kuris yra aktualus ar gresiantis. Tik sudėtingiausi piktnaudžiavimai, keliantys pavojų pirmaeiliams interesams, suteikia progą galimam ribojimui <...> kur įprasta prezumpcija, paremianti teisėkūrą, yra derinama su pirmenybine padėtimi, suteikiama mūsų schemoje didžiosioms, nepakeičiamoms demokratinėms laisvėms, saugomoms Pirmosios Pataisos. <...> Šis prioritetas suteikia šioms laisvėms šventumo ir aprobavimą neleisti abejotinų įsikisimų“.

Gali būti pateikiami dar keli Pirmąja Pataisa saugomų laisvių **svarbos įrodymai** – teisėjų daugumos sprendimuose įtvirtintos šių laisvių „apsunkinto“

¹⁰⁹ US Supreme Court case *Prince v. Commonwealth of Massachusetts*, 321 U.S. 158 (1944). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=321&invol=158>.

ribojimo garantijos: 1) šių laisvių ribojimas yra išimtinis; pabrėžiama svarba apsaugoti naudojimąsi šiomis laisvėmis be apribojimų; 2) ribojimas turi būti pateisinamas pagrįstu (realiu, rimtu, egzistuojančiu, aiškiu) pavojumi; 3) įstatyminis šių laisvių ribojimas turi būti atidaus teismo nagrinėjimo dalykas. Antai, byloje *Herndon v. Lowry*¹¹⁰ teigiama, kad: „*Valstybės galia apriboti žodžio ir susirinkimų laisvę yra išimtis, o ne taisyklė ir taikant baudžiamąsias priemones dėl pasisakymų, tai turi būti pateisinta pagrįsto pavojaus organizuotai valdžiai suvokimu. Įstatymų leidėjo sprendimas nėra išlaisvinantis. Individualios laisvės ribojimas turi būti santykinis dėl valstybės saugumo*“. Byloje *Schneider v. State of New Jersey*¹¹¹ konstatuojama: „*Kiekvienoje byloje, kurioje ginčijamas įstatyminis teisių (žodžio ir spaudos laisvės) apribojimas, teismai turi būti išvalgūs ištirti ginčijamo reguliavimo poveikį*“. *Bridges v. California*¹¹² byloje apibrėžiama, kad žodžio ar spaudos laisvės apribojimą gali pateisinti tik realus, „rimtas“ pavojus. „*Aiškaus ir egzistuojančio pavojaus*“ testo formuluotė nurodoma byloje *Pennkamp v. Florida*.¹¹³ *West Virginia State Board of Education v. Barnette*¹¹⁴ byloje teigiama: žodžio ir spaudos, susirinkimų ir religijos laisvės gali būti „*pasi-duodančios ribojimui tik dėl to, kad būtų išvengta sunkaus ir staigaus pavojaus interesams, kuriuos valstybė gali teisėtai saugoti*“. Taigi Pirmąja Pataisa saugomų laisvių ribojimas per XX a. penktojo ir šeštojo dešimtmečių laikotarpį suvokiamas taikant pakankamai plačius kriterijus – nuo absoliutaus neribojimo (atsižvelgiant į teisėjo *Blacko* nuomonę byloje *Milk Wagon Drivers v. Meadowmoor Dairies*) jis išsirutuliojo iki ribojimo, vadovaujantis aiškaus ir egzistuojančio pavojaus, kurį sukelia kalbėtojas, tikrinimu bei remiantis griežtu tikrinimu, kai aiškinamasi, kaip teisinis reguliavimas veikia kalbėjimą (nustatčius, kad valdžios institucija apribojo kalbėtojo žinių esmę, valdžios institucija

¹¹⁰ US Supreme Court case *Herndon v. Lowry*, 301 U.S. 242 (1937). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=301&invol=242>.

¹¹¹ US Supreme Court case *Schneider v. State of New Jersey*, 308 U.S. 147 (1939). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=308&invol=147>.

¹¹² US Supreme Court Center. US Supreme Court case *Bridges v. California*, 314 U.S. 252 (1941). <http://supreme.justia.com/us/314/252/>.

¹¹³ US Supreme Court case *Pennkamp v. Florida* 328 U.S. 331 (1946). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?navby=case&court=us&vol=328&invol=331>.

¹¹⁴ US Supreme Court case *West Virginia State Board of Education v. Barnette*, 319 U.S. 624 (1943). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=319&invol=624>.

turi nurodyti būtiną ribojimo interesą ir tai, kad šis interesas negali būti pasiekiamas kitu būdu).¹¹⁵

Liberalusis požiūris, kurio laikėsi teisėjai *Stone, Murphy, Rutledge, Douglas* ir *Blackas*, paremdami „pirmenybinės padėties“ doktriną per XX a. penktąjį ir šeštąjį dešimtmečius, buvo kritikuojamas. Didžiausias doktrinos kritikas teisėjas *Frankfurteris* byloje *Kovacs v. Cooper* (1949) pasmerkęs pirmenybinę padėtį kaip „žalingą frazę“. Daugiau kritikos pažeriama byloje *Ullmann v. United States*¹¹⁶ (1956): „*kadangi nė viena konstitucijos garantija neturi pirmenybės, nė viena iš jų neturi patirti subordinacijos ar neturi būti išbraukta*“. Teisėjas *Reed Paulos v. New Hampshire*¹¹⁷ (1953): „*netinkama sakyti, kad Pirmosios Pataisos teisės negali būti reguliuojamos, nes jos užima pirmenybinę padėtį laisvių pažeidimų konstitucinių garantijų hierarchijoje. Šis Teismas niekada taip nemanė ir parodė, kad mano priešingai. Jis parodė esant patvirtinimą pagrįsto nediskriminacinio valdžios institucijų reguliavimo, kuris saugo taiką, tvarką ir ramybę neprarandant Pirmosios Pataisos garantuojamo naudojimosi žodžio, spaudos ir religijos laisvę*“.

Teisėjas *Frankfurteris*, peržiūrėjęs „pirmenybinės padėties“ doktrinos istoriją, konstatavo: „*Ir be išraiškos laisvės mintys tampa patikrintos ir išsigimusios. Todėl svarstant, kokie interesai yra tokie fundamentalūs, kad būtų įtraukti į Tinkamo Teisinio Proceso Straipsnį, šios individo laisvės, kurias istorija pažymėjo kaip būtinas sąlygas atvirai, kaip uždaro visuomenės priešingybei, atėjo į jo Teismą kaip pagarbos, kurios trūksta, kai apeliuojama į laisves, kylančias tik iš ekonominių susitarimų sudarymo, paminklas*“.¹¹⁸

Teisėjas *Frankfurteris*, stiprus interesų derinimo požiūrio rėmėjas, nepritarė „pirmenybinės padėties“ doktrinai, nes jautė, kad jos naudojimas taps „mechanine jurisprudencija“, atėjusia iki „supaprastintų formulių“ naudojimo.¹¹⁹

¹¹⁵ *Mason A. T., Stephenson D. G.* American Constitutional Law. Introductory Essays and selected Materials. Fifteenth Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc., 2009, p. 472.

¹¹⁶ US Supreme Court Center. US Supreme Court case *Ullmann v. United States*, 350 U.S. 422 (1956). <http://supreme.justia.com/us/350/422/case.html>.

¹¹⁷ US Supreme Court case *Poulos v. New Hampshire*, 345 U.S. 395 (1953). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=345&invol=395>.

¹¹⁸ US Supreme Court case *Kovacs v. Cooper*, 336 U.S. 77 (1949). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=336&invol=77>.

¹¹⁹ Ten pat.

Nors Aukščiausiojo Teismo teisėjų dauguma per 1950 m., vienų ar kitų nuomone, pritarė „pirmenybinės padėties“ koncepcijai, teisėjo *Frankfurterio* šios doktrinos puolimas *Kovacs v. Cooper* byloje ir beveik vienu metu tais pačiais metais įvykusios teisėjų *Murthy* ir *Rutledge* mirtys sumažino doktrinos naudojamą. Pastarasis susilpnėjo dėl pastebėtų konstitucinio interpretavimo būdo – kategorijų nustatymo – ydų: formalizmo, nerealumo, netikslingumo.¹²⁰

Taigi „pirmenybinių laisvių“ doktrina šio straipsnio doktrinų lyginimo tikslui įgyvendinti trumpai **gali būti apibūdinama keliais teiginiais**: 1. didelė Pirmąja Pataisa saugomų teisių reikšmė; 2. per sąvokas, nustatančias, kas nesudaro žodžio / spaudos laisvės turinio, į doktriną įtraukiami galimi įstatymų leidėjo veiksmai ribojant žodžio laisvę; 3. teismai turi suderinti įvairius bendruomenės interesus, nepaneigdami jų statuso; 4. tik sudėtingiausi neabejotini piktnaudžiavimai, keliantys pavojų Pirmosios Pataisos pirmaeiliams interesams, suteikia progą galimam jų ribojimui. Taigi – didelė minimų teisių reikšmė suponuoja garantijas, kad jų ribojimas bus išimtinis.

Apibendrinant „pirmenybinių laisvių“ arba „pirmenybinės padėties“ doktrinos formavimąsi ir jos kritiką teisėjų nuomonėse, teigtina, kad esminiai šios doktrinos teiginiai yra šie:

- Teisių Bilio garantijų rangavimas ir išraiškos, minties laisvės pirmumas (išskiriant jas iš kitų pagrindinių laisvių, t. y. kitų kategorijų);
- pastangų bet kaip riboti Pirmosios Pataisos saugomas laisves draudimas;
- išplėtotas šių laisvių ribojimo grindimas aiškiu, realiu, rimtu egzistuojančiu pavojumi, griežtu teisiniu ribojimo tyrimu.

JAV konstitucinėje jurisprudencijoje šie teiginiai susiformavo dėl istorinių priežasčių, saugančių asmens laisvę, garantuotą Pirmojoje Pataisoje.

TEISĖS Į INFORMACIJĄ IR KITŲ KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ DARNINIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE – SAŠAJOS SU „PIRMENYBINIŲ LAISVIŲ“ DOKTRINA

Iš to kas išdėstyta pirmajame straipsnio skyriuje, matoma, kad LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstitucinių vertybių darninimas, kaip kon-

¹²⁰ *Shaman J. M. Constitutional Interpretation: Illusion & Reality.* <http://site.ebrary.com/lib/mru-library/docDetail.action?docID=10017925>.

stitucinių nuostatų aiškinimo būdas, pasirinktas nuo pat šio Teismo veiklos pradžios. Ankstyvuosiuose nutarimuose (minėtame 1997 m. vasario 13 d. nutarime) jis buvo formuluojamas kaip bendroji, ne vienintelė demokratinėje visuomenėje priimta taisyklė, taikytina sprendžiant konstitucinių vertybių – žmogaus teisių ir viešojo intereso – susidūrimo situacijas: „*demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros*“.¹²¹ Įvedamas negalimumo priešpriešinti individo autonominius interesus ir viešąjį interesą reikalavimas ir nustatoma **būtinybė juos derinti**, siekiant užtikrinti teisingą jų pusiausvyrą.¹²² Taigi skirtingų interesų derinimas vyksta iki tam tikros ribos ir ši riba yra konstitucinių vertybių pusiausvyros, kurios nevalia pažeisti, būseną. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą santykius, susijusius su informacijos ieškojimu, gavimu ir skleidimu, įstatymais reguliuoti taip, kad nenukentėtų nė viena iš pusiausvyroje esančių konstitucinių vertybių: „<...> *kad, viena vertus, būtų užtikrinta viena iš prigimtinių žmogaus laisvių – informacijos laisvė <...> ir kad, kita vertus, įgyvendinant informacijos laisvę nebūtų pažeidžiamos konstitucinės vertybės, kad jos būtų apsaugotos ir apgintos*“.¹²³

Konkretų darninimo proceso vyksmą reikėtų aptarti analizuojant Konstitucinio Teismo sprendimus, susijusius su **teisės į informaciją** aiškinimu, chronologine jų priėmimo tvarka, atkreipiant dėmesį į jų bendras tendencijas.

Identifikuojant teisę į informaciją, apibrėžiama jos samprata („*informacijos laisvė paprastai traktuojama plačiąja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę*“;¹²⁴ „*konstitucinė informacijos laisvės samprata yra itin plati <...>*“¹²⁵), šios laisvės vertė siejama su šios laisvės objekto – informacijos – reikšme (pastarąją grindžiant visuotinio pripažinimo

¹²¹ „*Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros*“. Žr. LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimą (Žin., 1997, Nr. 15–314).

¹²² LR Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 40–977), 2004 m. gruodžio 13 d. (Žin., 2004, Nr. 181–6708; 2004, Nr. 186), 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas (Žin., 2006, Nr. 102–3957, atitaisymas – 2006, Nr. 127, atitaisymas – 2006, Nr. 137), 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 54–2097).

¹²³ LR Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 113–4131).

¹²⁴ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–314).

¹²⁵ LR Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 117–4239).

argumentu;¹²⁶ remiamasi ypatinga šiuolaikinės žmogaus teisių koncepcijos skiriama vieta informacijos laisvei),¹²⁷ pažymima, kad ši laisvė yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų (remiamasi ir ypatingu šios laisvės svarbos pabrėžimu demokratijai Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje: „*Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo praktikoje dėl Konvencijos 10 straipsnio taikymo pabrėžiama ypatinga žmogaus teisės laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus svarba demokratijai*“),¹²⁸ kitų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida; kad ši laisvė yra pagrindinė, prigimtinė žmogaus laisvė.¹²⁹ 1995 m. balandžio 20 d. nutarime¹³⁰ ir vėlesniuose nutarimuose teisės į informaciją arba informacijos laisvės identifikavimas vyksta saviraiškos laisvės kontekste (atsižvelgiant ir į šių teisių reguliavimą Konstitucijos 25 str.), atskleidžiant jų sąsajas ir informacijos laisvės ne tik kaip subjektyvios pagrindinės teisės, bet ir kaip objektyvaus visuomenės poreikio vertę. Konstitucijos 25 str. aiškinamas sistemiškai: konstatuojama, kad jo antrosios dalies normos „*žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas*“ paskirtis – garantuoti žmogaus subjektines teises ir laisves; apsaugoti visą komunikacijos procesą (ir žiniasklaidos teisę šioje srityje). Taigi ypatingos informacijos laisvės svarbos pabrėžimas demokratijai LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje artimas JAV Aukščiausiojo Teismo teikiamai didelei Pirmąja Pataisa saugomų teisių reikšmei.

Jau 1995 m. balandžio 20 d. nutarime aptariami teisės į informaciją apribojimai: „*laisvė gauti ir skleisti informaciją gali būti įstatymo ribojama, kai yra būtina apsaugoti šioje Konstitucijos normoje minimas žmogaus teises ir laisves, ginti konstitucinę santvarką. <...> Tam tikri informacijos sklaidimo apribojimai yra nustatyti ir kituose įstatymuose. Kiekvienas, kuris sklaidžia informaciją, privalo laikytis įstatymų nustatytų apribojimų, nepiktinaudžiauti informacijos laisvė*“. Taigi informacijos laisvės neabsoliutumas aiškinamas Konstitucijos 25 str. 3 d. normą „*laisvė gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina*“ kaip tiesiogiai draudžiančią riboti kitaip nei numatyta, vadi-

¹²⁶ LR Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas (Žin., 1996, Nr. 126–2962).

¹²⁷ LR Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas (Žin., 1998, Nr. 25–650).

¹²⁸ Ten pat.

¹²⁹ Šios doktrininės nuostatos kartojamos visuose nagrinėjamuose nutarimuose, susijusiuose su oficialiuoju konstituciniu informacijos laisvės aiškinimu.

¹³⁰ Žin., 1995, Nr. 34–847.

nasi, numatančią tik išimtinę ribojimo galimybę, perfrazuojant į galimybę riboti, esant įtvirtintai būtinybei: „*laisvė gauti ir skleisti informaciją gali būti įstatymo ribojama, kai yra būtina*“. Paminėtina, kad JAV Teisių Bilio Pirmosios Pataisos formuluotėje irgi matomas informacijos laisvės apribojimo reguliavimo negalimumo panašumas, tik šis negalimumas išreikštas absoliučiai: „*Kongresas neturi leisti įstatymų <...> varžančių žodžio ar spaudos laisvę <...>*“.¹³¹

Taip pat pastebėtina, kad nagrinėjant LR Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriuose pateikiamas teiginys „*informacijos laisvė nėra absoliuti*“,¹³² beje, liudijantis visišką priešingybę JAV Aukščiausiojo Teismo išsakytam absoliučiam požiūriui į „pirmenybinių“ žodžio laisvės statusą, matoma, kad jo veiklos pradžioje šis teiginys siejamas tik su abstrakčiu priešasčių, lemiančių tokių neabsoliutumą, įvardijimu. Antai pirmajame 1995 m. balandžio 20 d. LR Konstitucinio Teismo nutarime, apibrėžiančiame jos neabsoliutų pobūdį, šis pobūdis paaiškinamas ir kaip nebuvimas „viską apimančiu“. Teismas teigia: „*Informacijos laisvė nėra absoliuti ar viską apimanti, nes naudojantis ja susiduriama su tokiomis reikalavimais, kurie demokratinėje visuomenėje yra būtini, kad apsaugotų konstitucinę santvarką, žmogaus laisves ir teises. Todėl įstatymais gali būti nustatomi informacijos laisvės apribojimai <...>*“. Įvedama **ribojimo sąlyga** – ribojama dėl demokratinėje visuomenėje būtinų reikalavimų, saugant dviejų rūšių konstitucines vertybes – konstitucinę santvarką bei žmogaus laisves ir teises. Kaip matoma iš tolesnio Teismo argumentų dėstymo, remiamasi Konstitucijos 25 str. 3 d., teigiant, kad „*pagal Konstitucijos 25 straipsnio trečiąją dalį laisvė gauti ir skleisti informaciją gali būti įstatymo ribojama, kai yra būtina apsaugoti šioje Konstitucijos normoje minimas žmogaus teises ir laisves, ginti konstitucinę santvarką*“.

Vėliau šios teisės neabsoliutumo aiškinimą Teismas praplečia tuo būdu, kad konstitucinės santvarkos apsaugos siekis apimamas terminu „*visuomenės būtini poreikiai*“,¹³³ visuomenės poreikiams priskiriant „būtinumo“ požymį.

¹³¹ Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija. Pataisos. Užsienio šalių konstitucijos. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 279.

¹³² LR Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 34–847), 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas (Žin., 1996, Nr. 126–2962), 1998 m. kovo 10 d. nutarimas (Žin., 1998, Nr. 25–650), 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675), 2004 m. sausio 26 d. nutarimas (Žin., 2004, Nr. 15–465), 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas (Žin., 2005, Nr. 117–4239); 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas (2006, Nr. 141–5430), 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 54–2097).

¹³³ LR Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas (Žin., 1996, Nr. 126–2962).

2004 m. sausio 26 d. nutarime¹³⁴ išvardijamas detalus su Konstitucijos 25 str. 3 d. išvardytomis konstitucinėmis vertybėmis pažodžiui sutampantis jų sąrašas (vietoj anksčiau buvusių apibendrinančių sąvokų „žmogaus teisės ir laisvės“, „konstitucinė santvarka“): „Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, negalima aiškinti kaip leidžiančios informacijos laisve naudotis taip, kad būtų pažeistos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje minimos vertybės: žmogaus sveikata, garbė ir orumas, privatus gyvenimas, dorovė ar konstitucinė santvarka“.

Atkreiptinas dėmesys, kad aiškindamas teiginį „laisvė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją nėra absoliuti“, Teismas Konstitucijoje įtvirtintos žmogaus laisvės ieškoti, gauti ir skleisti informaciją imanentines ribas pateikia greta šios teisės įgyvendinimo ribų. Vadovaujantis 2002 m. spalio 23 d. nutarimu,¹³⁵ abiejų rūšių ribos apibūdinamos pagrečiu: „pagal Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalį laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu bei dezinformacija, o pagal šio straipsnio 3 dalį laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai; Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta, kad, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“. Kita vertus, informacijos laisvės įgyvendinimo garantijų įstatyminių įtvirtinimą Teismas saisto apribojimu siekiant nepažeisti konstitucinių vertybių pusiausvyros: „Konstitucija neleidžia nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo, įstatymais įtvirtinus informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas, būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, jų pusiausvyrą“.¹³⁶

Nagrinėjamuose nutarimuose identifikuojami ir **viešieji interesai**. Pavyzdžiui, remiantis ankstesne Teismo jurisprudencija, 2004 m. sausio 26 d. nutarime konstatuojama: „Pagal Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalį valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Tad

¹³⁴ Žin., 2004, Nr. 15–465.

¹³⁵ Žin., 2002, Nr. 104–4675.

¹³⁶ LR Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas (Žin., 1995, Nr. 34–847), 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas (Žin., 1996, Nr. 126–2962), 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Žin., 2002, Nr. 104–4675), 2004 m. sausio 26 d. nutarimas (Žin., 2004, Nr. 15–465), 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 54–2097).

rūpinimasis žmonių sveikata traktuotinas kaip valstybės funkcija (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas). Iš Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalies nuostatos, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata, išplaukia, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas (Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas). Minėta, jog Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti inter alia žmogaus sveikatai¹³⁷. 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarime žmogaus ir visuomenės sveikata įvardijama kaip viena svarbiausių visuomenės vertybių (dėl to, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas, rūpinimasis žmonių sveikata – tai valstybės funkcija). Manytina, kad šis svarbumas ne tik sveikatos apsaugos užtikrinimui, bet ir kitiems viešiesiems interesams tarsi *a priori* pripažįstamas ir Konstitucinio Teismo tik patvirtinamas dėl tos priežasties, kad, kaip teigia Teismas, „viešojo intereso“ įtvirtinimas ir užtikrinimas, gynimas ir apsauga yra konstituciškai motyvuoti, nes „kiekvienas viešasis interesas atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija, tokias kaip visuomenės atvirumas ir darma, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt.“¹³⁷ viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas – viena svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų;¹³⁸ garantuoti viešąjį interesą – valstybės priedermė.¹³⁹ Konstitucinis Teismas pateikia ir gaires, kaip identifikuoti viešąjį interesą: „Kiekvienąkart, kai teismui nagrinėjant bylą kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, turi būti įmanoma pagrįsti, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės“¹⁴⁰; „<...> viešasis interesas yra dinamiškas, kintantis“¹⁴¹ (jis yra labai įvairus, todėl iš esmės neįmanoma *a priori* pasakyti, kokiose gyvenimo srityse, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų arba

¹³⁷ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas (Žin., 2006, Nr. 102–3957, atitaisymas – 2006, Nr. 127, atitaisymas – 2006, Nr. 137).

¹³⁸ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimai (Žin., 1997, Nr. 40–977; 2005, Nr. 63–2235; 2006, Nr. 102–3957, atitaisymas – 2006, Nr. 127, atitaisymas – 2006, Nr. 137).

¹³⁹ LR Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 54–2097).

¹⁴⁰ Ten pat.

¹⁴¹ LR Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimai (Žin., 2005, Nr. 87–3274; 2006, Nr. 102–3957, atitaisymas – 2006, Nr. 127, atitaisymas – 2006, Nr. 137).

kuriose gali prireikti taikyti teisę, viešajam interesui <...> gali atsirasti grėsmių arba gali prireikti viešąjį interesą užtikrinti įsikišant viešosios valdžios institucijoms ar pareigūnams <...>“.¹⁴²

2004 m. sausio 26 d. nutarime išdėstoma įstatymų leidėjo **diskrecijos teisė riboti informacijos laisvę viešojo intereso apsaugos tikslu**: „*Taigi įstatymų leidėjas, siekdamas apginti šią konstitucinę vertybę – žmonių sveikatą, turi teisę riboti alkoholio reklamą*“.¹⁴³ Šiame nutarime, remiantis ir ankstesniu 2002 m. spalio 23 d. nutarimu, eksplacitiškai minimos bendrosios žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygos pateikiamos ir vėlesniame 2005 m. liepos 8 d. Konstitucinio Teismo nutarime:¹⁴⁴ „<...> pagal Konstituciją riboti žmogaus teises ir laisves, taigi ir teisę gauti ir skleisti informaciją, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo“. Minimoje byloje Konstitucinio Teismo išvada apie tai, kad Alkoholio kontrolės įstatymo 30 str. 1 d. (1997 m. liepos 2 d. redakcija) neprieštaravo Konstitucijos 25 str. 2 bei 3 d. ir konstituciniam teisinės valstybės principui, daroma, tikrinant numatytų teisės į informaciją ribojimų žmogaus sveikatos apsaugos tikslu atitikimą bendrosioms žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygoms: „*Sprendžiant, ar Alkoholio kontrolės įstatymo 30 straipsnio 1 dalis (1997 m. liepos 2 d. redakcija) neprieštaravo Konstitucijai, pabrėžtina, kad minėti alkoholio reklamos ribojimai nustatyti įstatymu; kad minėtais ribojimais siekiama apginti kitą konstitucinę vertybę – apsaugoti žmogaus sveikatą; kad reklamos ribojimai yra adekvatūs siekiamam tikslui, t. y. nepažeidžia proporcingumo reikalavimų; kad nustatyti ribojimai yra dalinio pobūdžio, todėl nevertintini kaip teisės į informaciją paneigimas*“. Taigi konstitucinių vertybių darninimo rezultatas gaunamas tikrinant konkre-

¹⁴² Ten pat

¹⁴³ E. Jarašiūnas, komentuoamas sprendimo dėl to, kaip nubrėžiamos susiduriančių vertybių ribos, pagrindimą, teigia, kad „sprendimą lemia konkreči situacija, tai, kad sveikatai, vaikų apsaugai tam tikroje informacijos srityje – būtent reklamoje – yra suteikta pirmenybė ribojant šią informacijos rūsį. Ir kartu tokiu ribojimu informacijos laisvė nėra paneigta; nepaneigta ir jos institucinė reikšmė ir vieta pagrindinių teisių sistemoje“. Žr. Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija, 1998, Nr. 9 (1), p. 130.

¹⁴⁴ Žin., 2005, Nr. 87–3274.

čios žmogaus teisės ribojimo atitikimą bendrosioms žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygoms. Išvalga apie galimą LR Konstitucinio Teismo doktrinių nuostatų ir JAV Aukščiausiojo Teismo apibrėžiančiuoju darninimu gautų aiškinimo rezultatų sąsają gali būti daroma vadovaujantis pastebėjimu, kaip konstruojamas informacijos laisvės sampratos apibūdinimas LR Konstitucijos 25 str. 4 d. nuostatos aiškinimo kontekste. Antai 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarime¹⁴⁵ Teismas teigia: „Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalies nuostata, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu bei dezinformacija, reiškia, jog draudimas skleisti minėto turinio informaciją yra absoliutus. Taigi konstitucinė informacijos laisvės samprata neapima konstitucines vertybes iš esmės paneigiančios tariamos laisvės atlikti Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikalstamus veiksmus – skleisti tokias mintis, pažiūras ir t. t., kuriomis yra kurstoma tautinė, rasinė, religinė ar socialinė neapykanta, prievarta bei diskriminacija, asmenys yra šmeižiami arba kitaip yra dezinformuojama visuomenė ar atskiri jos nariai (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas). Konstitucinė informacijos laisvės samprata neapima ir karo propagandos, kurią draudžia Konstitucijos 135 straipsnio 2 dalis“. Matoma, kad Teismas, vadovaudamasis nagrinėjamos konstitucinės nuostatos formuluote, nurodo, kokie veiksmai neįeina į informacijos laisvės sampratą, o apibrėžiantįjį darninimą kaip konstitucinio aiškinimo būdą JAV Aukščiausiasis Teismas būtent ir naudoja kaip metodologiją apibrėžti žodžio apimtį, t. y. elementus, kurie įeina ir kurie neįeina į šią sąvoką. Taigi LR Konstitucija apibrėžia, kad ne visi veiksmai traktuojami kaip galimi įgyvendinant informacijos laisvę.

Pastebimas LR Konstitucinio Teismo doktrinių teiginių netolygumas aiškinant Konstitucijos 25 str. 3 d. išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašo baigtumo klausimą. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarime¹⁴⁶ Teismas pabrėžė, kad „Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašas negali būti aiškinamas kaip išsamus, baigtinis, taigi kaip neleidžiantis laisvės gauti ir skleisti informaciją riboti tada, kai reikia apsaugoti kitas,

¹⁴⁵ Panašios nuostatos randamos ir vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose: 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarime (Žin., 2005, Nr. 117–4239), 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime (Žin., 2006, Nr. 141–5430).

¹⁴⁶ Vėliau ši nuostata pakartota 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime (Žin., 2006, Nr. 141–5430).

Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje expressis verbis nepaminėtas, konstitucines vertybes“. Šis teiginys nesiderina su ankstesne Teismo pozicija, išdėstyta 1998 m. kovo 10 d. nutarime, kad Konstitucijos 25 str. 3 d. normoje „*įtvirtinta, kad įsitikinimų išraiškos, informacijos laisvės ribojimas visada turi būti suvokiamas kaip išimtinio pobūdžio priemonė. Ribojimo išimtinumas reiškia, kad Konstitucijoje nustatytų galimų ribojimo pagrindų negalima aiškinti jų išplečiant. Čia įtvirtintas būtinumo kriterijus suponuoja tai, kad kiekvienu atveju ribojimo pobūdis, apimtis turi atitikti siekiamą tikslą (vadinamasis pusiausvyros reikalavimas)*“¹⁴⁷. Ar laisvės ribojimo „išimtinumas“ cituotame 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarime neturėtų reikšti tik atskirų, pavienių ribojimo atvejų, tą atskirumą saistant baigtiiniu konstitucinių vertybių, dėl kurių galimi laisvės gauti ir skleisti informaciją ribojimai, sąrašu? Jei minimu vėlesniu nutarimu plėtojama konstitucinė doktrina arba jei ji koreguojama, tai turėtų būti aiškiai atspindėtas jos plėtojimo motyvas arba jos pokyčio pagrindas. Minima 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimo nuostata sudaromos prielaidos laisviau ir labiau pateisinti viešojo intereso svarbą ir atrasti daugiau situacijų (vadovaujantis kintančiu visuomenės poreikių motyvu¹⁴⁷ ir būtinumu juos užtikrinti), kai esant viešojo intereso ir žmogaus teisės ar laisvės konfliktui, viešasis interesas nusveria. Tokiu būdu gali būti sudaromos sąlygos daugėti viešųjų interesų, kurie nusvertų asmens teises ir tai, kaip teigiama, dar svarbiau kalbant apie interesų darninimą, nes teisėjai neretai teikdavo per daug reikšmės viešiesiems interesams, nepaisydami individualių teisių dažniau nei atrodytų tinkama.¹⁴⁸ Kita vertus, derėtų atsižvelgti ir į tai, kad Konstitucinis Teismas ne tik numato galimybę laisvę gauti ir skleisti informaciją riboti tada, kai reikia apsaugoti kitas, Konstitucijos 25 str. 3 d. *expressis verbis* nepaminėtas, konstitucines vertybes, tačiau suteikia garantiją saugoti in-

¹⁴⁷ Apžvelgęs konstitucinės priežiūros Lietuvoje koncepcijos formavimąsi, LR Konstitucinio Teismo įsteigimo prielaidas, J. Žilys apibendrina, kad demokratiškos lūkesčių sraute išryškėjo ir būtinybė stiprinti valstybę kaip pagrindinį tautos išlikimo garantą. Žr. Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: įkūrimo prielaidos ir vaidmuo užtikrinant konstitucinį teisingumą valstybėje // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje. Konferencijų medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995, p. 15. Tačiau pripažįstama, kad formuojantis atvirai pilietinei visuomenei, veikiančios konstitucinės kontrolės institucijos „*savo praktika keičia visuomenės požiūrį į asmens ir valstybės interesų hierarchiją, įveikia istoriškai paveldėtą nuostatą, kad svarbiausias teisės rūpestis – valstybės interesų apsauga*“. Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija, 1998, Nr. 9 (1), p. 135.

¹⁴⁸ Tushnet M. Comparative Constitutional Law. The Oxford Handbook of Comparative Law. Edited by M. Reimann, R. Zimmermann. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 1250.

formaciją, eksplicitiškai nepaminėtą Konstitucijos tekste. Antai valstybės pareigos garantuoti ne tik valstybės paslaptį sudarančios informacijos slaptumą, bet ir tam tikros kitos informacijos slaptumo (atsižvelgiant į Konstitucijos 117 str. 1 d., 22 str. ir kt.) apsaugą, Teismas pažymėjo, kad „<...> *ne visa šitai saugotina informacija yra eksplicitiškai paminėta Konstitucijos tekste*“.¹⁴⁹ Šie Teismo teiginiai minimame kontekste gali būti interpretuojami prieštarinčiai: kaip suteikiantys papildomą apsaugos garantiją įvairioms informacijos sritims arba kaip sukeltantys neapibrėžtumą – neapibrėžtos konstitucinės vertybės gali būti ribojamos remiantis neapibrėžtais ribojimo pagrindais. Apibendrinant problemą, galima tvirtinti, kad labiausiai tikėtina, jog minimomis 2005 m. rugsėjo 19 d. ir 2007 m. gegužės 15 d. nutarimų nuostatomis sukuriama erdvė tolesnei jurisprudencijos plėtočiai. Analizuojant žmogaus teisių ribojimo pagrįstumo kriterijus, reikia pažymėti, kad pirmuosiuose sprendimuose, susijusiuose su teisės į informaciją aiškinimu, LR Konstitucinis Teismas įveda keletą jų, kartu nurodydamas ir tai, kaip vertinamas atitikimas jiems (t. y. nurodydamas konkrečius šių kriterijų vertinimo šaltinius). Pirmiausia minimas konstitucinių vertybių santykio, lemiančio nagrinėjamos teisės apribojimus, terminas. Antai 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatuoja: „*teisės į informaciją apribojimus lemia šios konstitucinės vertybės santykis su kitomis teisišiomis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei visuomenės būtinius poreikius*“. Taigi esant poreikiui – būtinybei visuomenės ar asmens interesų labai apsaugoti valstybės, komercinės, profesinės, technologijos paslaptis ar žinias apie žmogaus privatų gyvenimą, šios žinios skelbiamos valstybės paslaptimis ir siekiama užkirsti kelią jų pagarsinimui. Tačiau bendrų interesų apsauga demokratinėje valstybėje negali paneigti žmogaus teisės į informaciją apskritai. Tam, kad ši teisė nebūtų paneigta, remiantis žmogaus teisių ir laisvių doktrina ir ja besiremiančia tarptautine ir nacionaline teise, turi būti išlaikomas teisiųjų vertybių racionalus santykis, laiduojantis, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė.¹⁵⁰ Nurodomas racionalaus vertybių santykio kriterijus kaip apribojimas vertybių susidūrimo atsidūrusios teisės ribojimui. Šio kriterijaus objektyvumą Konstitucinis Teismas grindžia šaltiniu – **žmogaus teisių ir laisvių doktrina** bei ja besiremiančia **tarptautine ir nacionaline tei-**

¹⁴⁹ 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas (Žin., 2007, Nr. 54–2097).

¹⁵⁰ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–314).

se. Tame pačiame nutarime pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumo objektyviam įvertinimui įvardijami taikytini ir sveiko proto bei akivaizdžios būtinybės kriterijai: „Galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasmingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai, kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyra“. Beje, iš pastarojo Teismo teiginio išplaukia išvada apie tai, kad Teismas preziumuoja esant konstitucinių vertybių laipsnius, teigdamas, kad tarp jų yra ir „iš esmės lygiavertės konstitucinės teisinės vertybės“. Ši laipsniavimo galimybė (ją paliudija ir 2002 m. spalio 23 d. nutarime naudojamas terminas „svarbesnis Konstitucijos saugomas interesas“) priešinga kategorijų rūšių išskyrimui, gaunamam JAV Aukščiausiam Teismui išaiškinus Pirmosios Pataisos reguliavimą kategorijų nustatymo būdu, nors abiem atvejais vertybės grupuojamos tam tikra tvarka.

Žmogaus teisių ribojimai turi atitikti ir teisingumo sampratą bei reikalavimus: „Konstitucinis Teismas pažymi ir tai, kad informacijos laisvės ribojimo masto Konstitucija neapibrėžia. Tai reiškia, kad pasirinkti ir nustatyti ribojimo apimtį yra neabejotina įstatymų leidėjo prerogatyva. Suprantama, kad tokie apribojimai atitiktų teisingumo sampratą bei reikalavimus, turėtų būti atsižvelgiama į anksčiau minėtus teisėtumo ir būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijus“.¹⁵¹ Protingumo reikalavimo laikymosi imperatyvas nustatant teisių apribojimus įtvirtintas 2005 m. rugsėjo 29 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimuose: „nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo“.

Išvardytieji žmogaus teisių ribojimo pagrįstumo kriterijai gali būti palyginti su antrajame šio straipsnio skyriuje minėtais ginčiuose dėl laisvo žodžio JAV Aukščiausiojo Teismo suformuluotais kriterijais, pagal kuriuos laisvo žodžio bylų faktai vertinami pagal tai, kokią grėsmę kelia kalbėtojas – „aiškaus ir egzistuojančio pavojaus“ kriterijumi, suteikiančiu didesnę teisminę apsaugą žodžiui, „blogo polinkio“ kriterijumi, atspindinčiu pagarbų požiūrį į įstatymų leidėjo veiksmus, „kurstymo“ kriterijumi, leidžiančiu daugiau išraiškos nei „iš-

¹⁵¹ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas (Žin., 1997, Nr. 15–315).

kaus ir egzistuojančio“ pavojaus kriterijus ir akcentuojančio neatidėliotinumą dėl neteisėtų veiksmų.¹⁵²

Trumpai aptartinas ir **konstitucinio proporcingumo principo**, susijusio su konstitucinių vertybių darninimu, laikymasis kaip sąlyga, kad teisės apribojimas bus laikomas pagrįstu (kad apribojimas pagal LR Konstitucinio Teismo jurisprudenciją atitiks vieną iš bendrųjų žmogaus teisių ribojimo sąlygų), kuris specifiskai aiškinamas amerikietiškojoje konstitucinėje jurisprudencijoje. Amerikos teisėje pirmieji du žingsniai europinio proporcingumo tyrime sujungiami į mažiau ribojančių priemonių tyrimą, naudojant griežto, atidaus tyrimo kriterijus, o darninimo tyrimas, kuris yra trečioji proporcingumo tyrimo stadija (vadinamasis proporcingumas siaurąja prasme arba naudos ir išlaidų „svėrimas“ europinio proporcingumo tyrime) implicitiškai atliekamas pagal mažiau ribojančių priemonių reikalavimą ir eksplicitiškai tiesiogiai įvairiai taikant darninimą įvairių bylų kontekstuose.¹⁵³

Ankstyvosiose LR Konstitucinio Teismo doktrininėse nuostatose, susijusiose su informacijos laisvės konstitucinio reguliavimo aiškinimu, proporcingumo principas įvardijamas kaip konstitucinių vertybių pusiausvyros garantas, t. y. kaip proporcingumo principas siaurąja prasme, minėtas pirmajame straipsnio skyriuje. Antai 1997 m. vasario 13 d. nutarime aiškindamas informacijos laisvės ribojimo būtinumą, Teismas teigia: „<...> būtinumo kriterijus suponuoja tai, kad kiekvienu atveju ribojimo pobūdis, apimtis turi atitikti siekiamą tikslą (vadinamasis pusiausvyros reikalavimas)“⁶. Vėlesniuose nutarimuose – 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. – proporcingumo tyrimas įvardijamas kaip apimantis visas tris europinės proporcingumo sampratos įtvirtinamas tyrimo stadijas: „nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti <...> proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu

¹⁵² Apie šiuos kriterijus: *Mason A. T., Stephenson D. G.* American Constitutional Law. Introductory Essays and selected Materials. Fifteenth Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc., 2009, p. 472–473.

¹⁵³ *Cohen-Eliya M., Porat I.* The Hidden Foreign Law Debate in Heller: The Proportionality Approach in American Constitutional Law // *San Diego Law Review*, 2009, Vol. 46. Issue 1, p. 385–386.

šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui.“ Taigi ir LR, ir JAV konstitucinėje doktrinoje naudojamas mažiau teises ribojančių priemonių tyrimas kaip interesų proporcingumo tyrimo elementas.

Apibendrinant šį straipsnio skyrių darytina išvada, kad darninimas kaip konstitucinio aiškinimo būdas LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje apibūdina Teismo veiksmus, susijusius su teisių ribojimo klausimais: informacijos laisvė ir viešieji interesai identifikuojami, lyginami, remiantis sisteminiu, loginiu ir naudojant kitus teisės aiškinimo metodus atliekamu (t. y. visapusišku) Konstitucijos aiškinimu, kaip nepriešpriešintinos konstitucinės vertybės; konstitucinių vertybių darninimo rezultatas gaunamas tikrinant konkrečios žmogaus teisės ribojimo atitikimą bendrosioms žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygoms.

Akivaizdžiausi lyginamų jurisprudencijų skirtumai yra šie: pagal LR Konstitucinį Teismą informacijos laisvė nuo pat Teismo veiklos pradžios traktuojama kaip neabsoliuti, o JAV Aukščiausiasis Teismas nustato absoliutų „pirmybinį“ žodžio laisvės statusą (šis absoliutumus nepaneigiamas, nes kategoriniu būdu, t. y. per sąvokas, nustatančias kas neįeina į žodžio / spaudos laisvės turinį, į konstitucinę doktriną įtraukiami galimi įstatymų leidėjo veiksmai ribojant žodžio laisvę); lietuviškojoje jurisprudencijoje matomas Teismo polinkis laipsniuoti teises, o amerikietiškojoje jurisprudencijoje kategorijos postuluoja rūšių, o ne laipsnių skirtumus, nors abiem atvejais atliekamas vertybių grupavimas tam tikra tvarka.

Lietuviškojoje jurisprudencijoje matomi amerikietiškosios jurisprudencijos atspindžiai. Kaip ir naudojant kategorijų nustatymo aiškinimo būdą, LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje identifikuojami interesai bei pripažįstami jų konfliktai; pripažįstama, kad nagrinėjamos teisės ribojimo pagrindai yra išimtiniai; pateikiamos įvairios garantijos, apsaugančios nuo nepagrįsto šios laisvės ribojimo; kad kaip ir naudojant apibrėžiančiojo darninimo aiškinimo būdą, konstruojamos doktrininės sąvokos, nustatant, kokį turinį jos apima ir kokio neapima; pripažįstama, kad naudojamas mažiau ribojančių priemonių tyrimas kaip proporcingumo tyrimo elementas.

IŠVADOS

1. Oficialioji lietuviškoji konstitucinių vertybių darninimo doktrina bendriausia prasme konstruojama iš šių elementų: Konstitucinis Teismas atsklei-

džia konstitucinį reguliavimą esant darnų, suformuoja konstitucinių vertybių pusiausvyros principą (tikrina ordinarinio teisinio reguliavimo konstitucingumą, ar jis atitinka šį principą) ir nustato bendrąjį Konstitucijos saugomų vertybių sandūros sprendimo principą, pagal kurį turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota. Visus šiuos elementus Teismas atskleidė plėtodamas Konstitucijos vientisumo principo aiškinimą. Kaip rodo su informacijos laisve susijusių konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, konstitucinių vertybių darninimas lietuviškojoje konstitucinėje jurisprudencijoje konkrečiai vyksta pagal tokią trumpai apibūdinantiną schemą: LR Konstitucinis Teismas pabrėžia informacijos laisvės vertę; remiantis Teismu, informacijos laisvė užima išskirtinę padėtį tarp kitų teisių ir laisvių, tačiau šis išskirtinumas jai nesuteikia neribojamos teisės statuso; jos ribojimas išimtinis, galimas tik esant būtinumui; viešieji interesai, dėl kurių patenkinimo ši teisė ribojama, yra konstituciškai motyvuoti; LR Konstitucija apibrėžia, kad ne visi veiksmai traktuojami kaip galimi įgyvendinant informacijos laisvę; šios laisvės apribojimas „apauginamas“ įvairiomis garantijomis. Darytina išvada, kad būtent dėl šių garantijų (ypač dėl suformuoto konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvo) buvimo konstitucinių vertybių darninimas kaip konstitucinių nuostatų aiškinimo būdas ir gali būti vertinamas kaip žmogaus teisėms palankus konstitucinio aiškinimo būdas, kai šių garantijų neatitinkantis, konstitucinės justicijos byloje ginčijamas teisinis reguliavimas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai.

2. Pastebėtas LR Konstitucinio Teismo doktrininių teiginių netolygumas aiškinant Konstitucijos 25 str. 3 d. išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašo baigtumo klausimą (ribojimo išimtinumo nuostata ir nuostata „*saugomų konstitucinių vertybių sąrašas nėra išsamus, baigtinis*“) negali būti traktuojamas kaip prisidedantis prie konflikto tarp teisės į informaciją ir kitų konstitucinių vertybių nuoseklus išsprendimo konkrečiose bylose dėl informacijos santykius reguliuojančių teisės aktų konstitucingumo klausimų.

3. JAV Aukščiausiojo Teismo formuotoje „pirmenybinių laisvių“ doktrinoje esminiais laikytini keli doktrininiai teiginiai: išraiškos, minties laisvės pirmumo; pastangų bet kaip riboti Pirmosios Pataisos saugomas laisves draudimo; įvairių bendruomenės interesų derinimo būtinybės; šių laisvių ribojimo grindimo aiškiu, realiu, rimtu egzistuojančiu pavojumi, griežtu teisiniu ribojimo tyrimu, t. y. išimtinu ribojimu. Tačiau reikia turėti omenyje tai, kad šis išimtinis ribojimas grindžiamas kategoriniu būdu, t. y. per sąvokas, nustatančias

kas neįeina į žodžio / spaudos laisvės turinį, į konstitucinę doktriną įtraukiami galimi įstatymų leidėjo veiksmai ribojant žodžio laisvę, tuo nepaneigiant pirmenybinio šios laisvės statuso.

4. Tarp lyginamų doktrinų galima matyti sąsają, t. y. tai, kad kaip ir naudojant kategorijų nustatymo aiškinimo būdą, LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje identifikuojami interesai (pabrėžiama ypatinga informacijos laisvės svarba demokratijai, dėl to ši teisė išskiriama iš kitų teisių) bei pripažįstami jų konfliktai; pripažįstama, kad nagrinėjamos teisės ribojimo pagrindai yra išimtiniai; pateikiamos įvairios garantijos, apsaugančios nuo nepagrįsto šios laisvės ribojimo; kad kaip ir naudojant apibrėžiančiojo darninimo aiškinimo būdą, konstruojamos doktrininės sąvokos, nustatant, kokį turinį jos apima ir kokio neapima; pripažįstama, kad naudojamas mažiau ribojančių priemonių tyrimas kaip proporcingumo tyrimo elementas. Visos šios bendrybės rodo tendencijas – konstitucinių idėjų migraciją ne tik tarp tą pačią teisės tradiciją puoselėjančių valstybių bei šių idėjų susipynimą pačiose atskirų teismų doktrinose.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija. Pataisos. Užsienio šalių konstitucijos. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Priimtas 1993 m. vasario 3 d., Nr. I–67 // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6–120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

II. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

4. 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 46–2219.
5. 2010 m. vasario 26 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 25–1179.
6. 2010 m. vasario 3 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 16–758.
7. 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 148–6632.
8. 2009 m. spalio 8 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 121–5237.
9. 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 115–4888.
10. 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 106–4434.
11. 2009 m. birželio 22 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 75–3074.

12. 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 49–1993.
13. 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 140–5569.
14. 2008 m. spalio 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 126–4816.
15. 2008 m. birželio 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 75–2965.
16. 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 51–1904.
17. 2008 m. kovo 15 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 32–1114.
18. 2008 m. kovo 5 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 28–1018.
19. 2008 m. vasario 1 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 15–520.
20. 2007 m. birželio 7 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 65–2529.
21. 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 54–2097.
22. 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 52–2025.
23. 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141–5430.
24. 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 127–4849.
25. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 90–3529, atitaisymas – 2006, Nr. 137.
26. 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 88–3475, atitaisymas – 2006, Nr. 137.
27. 2006 m. birželio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 65–2400.
28. 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 62–2283.
29. 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 51–1894.
30. 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36–1292.
31. 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 30–1050.
32. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 7–254.
33. 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 117–4239.
34. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 113–4131.
35. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 87–3274.
36. 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 63–2235.
37. 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 1–7.
38. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181–6708, 2004, Nr. 186.

39. 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 105–3894.
40. 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85–3094
41. 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 56–1948.
42. 2004 m. kovo 31 d. išvada // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49–1600.
43. 2004 m. sausio 26 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 15–465.
44. 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 115–5221.
45. 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 93–4223; atitaisyimas – 2003, Nr. 100.
46. 2003 m. liepos 4 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 68–3094.
47. 2003 m. kovo 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 29–1196.
48. 2003 m. kovo 17 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 27–1098.
49. 2003 m. kovo 4 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 24–1004.
50. 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 113–5057.
51. 2002 m. spalio 23 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 104–4675.
52. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 93–4000.
53. 2002 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 28–1003.
54. 2002 m. kovo 4 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 24–889
55. 2001 m. liepos 12 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 62–2276; atitaisyimas – 2001, Nr. 86.
56. 2000 m. spalio 18 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 88–2724.
57. 2000 m. birželio 13 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 49–1424.
58. 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 39–1105.
59. 2000 m. vasario 23 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 17–419.
60. 2000 m. sausio 7 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 3–78.
61. 1999 m. spalio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 90–2662.
62. 1999 m. spalio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 85–2548.
63. 1999 m. kovo 16 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 26–740.
64. 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 85–2382.
65. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 25–650.
66. 1997 m. spalio 1 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 91–2289.

67. 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 40–977.
68. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 15–314.
69. 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 126–2962.
70. 1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 112–2558.
71. 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 36–915.
72. 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 106–2381.
73. 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 34–847.
74. 1995 m. kovo 8 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 22–516.
75. 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 42–771.

III. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

76. Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark, 7 December 1976, § 53, A23.
77. Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium (merits), 23 July 1968, § 5, A6.
78. Soering v. the United Kingdom, 07 July 1989, § 87, A161.

IV. Mokslinė literatūra

79. *Aleinikoff A. T.* Constitutional Law in the Age of Balancing // The Yale Law Journal, April 1987, Vol. 96, No. 5.
80. *Alexy R.* A Theory of Constitutional Rights. Oxford: Oxford University Press, 2002.
81. *Antineau Ch. J.* Adjudicating Constitutional Issues. London, Rome, New York: Oceana Publications, Inc., 1985.
82. *Beliūnienė L.* Žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
83. *Besson S.* The Morality of Conflict. Reasonable Disagreement and the Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005.
84. *Birmontienė T. ir kiti.* Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002.
85. *Brudner A.* Constitutional Goods. Oxford: Oxford University Press, 2004.
86. *Cahn E.* The Firstness of the First Amendment // The Yale Law Journal, Feb., 1956, Vol. 65, No. 4.
87. *Christoffersen J.* Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

88. *Cohen-Eliya M., Porat I.* The Hidden Foreign Law Debate in Heller: The Proportionality Approach in American Constitutional Law // *San Diego Law Review*, 2009, Vol. 46. Issue 1.
89. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
90. *Deutsch N. T.* Nimmer Meets Professor Schauer (and Others): An Analysis of Definitional Balancing as a Methodology for Determining the Visible Boundaries of the First Amendment // *Akron Law Review*, 2006, Vol. 39, Issue 2.
91. *Faigman D. L.* Madisonian Balancing: A Theory of Constitutional Adjudication // *Northwestern University Law Review*, 1993–1994, Vol. 88, Issue 2.
92. *Favoreu L.* Konstituciniai Teismai. Vilnius: Garnelis, 2001.
93. *Harutyunyan G.* Opening Speech // *Almanac. Constitutional Justice in the New Millennium*. 3–5 October 2008. XIII International Conference „Fundamental constitutional values and public practice“ Yerevan, 2008.
94. *Jarašiūnas E.* Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // *Jurisprudencija*, 1998, Nr. 9 (1).
95. *Jarašiūnas E.* Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos, vykusios 2002 m. kovo 15–16 d., Vilniuje, medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Europos Taryba, Konstitucijos komisija „Demokratija per teisę“, 2002.
96. *Kaplin W. A.* The Concepts and Methods of Constitutional Law. United States of America: Karolina Academic Press, 1992.
97. *Kūris E.* Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Rozwój zasad konstytucyjnych w prawoznawstwie konstytucyjnym. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo konferencijos, vykusios 2001 m. birželio 11–12 d. Neringoje, medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
98. *Mason A. T., Stephenson D. G.* American Constitutional Law. Introductory Essays and selected Materials. Fifteenth Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc., 2009.
99. *Mesonis G.* Keli Konstitucijos interpretavimo aspektai: vertybinių (moralinių) argumentų galimybė ir ribos // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2 (116).
100. *Pildes R. H.* The Structural Conception of Rights and Judicial Balancing // *Review of Constitutional Studies*, 2002, Vol. VI, No. 2.
101. *Pumpūtis A.* Liberaliosios konstitucinės tradicijos klausimu // *Jurisprudencija*. Mykolas Romeris ir konstitucionalizmas, 2005, Nr. 64 (56).
102. *Sullivan K. M.* Post-Liberal Judging: The Roles of Categorization and Balancing // *University of Colorado Law Review*, 1992, Vol. 63, Issue 2.

103. *Tushnet M.* Comparative Constitutional Law. The Oxford Handbook of Comparative Law. Edited by M. Reimann, R. Zimmermann. Oxford: Oxford University Press, 2006.

104. *Vidrinskaitė S.* Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 4 (82).

105. *Zucca L.* Constitutional Dilemmas. Conflicts of Fundamental Legal Rights in Europe and the USA. Oxford: Oxford University Press, 2007.

106. *Žilytė J.* Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: įkūrimo prielaidos ir vaidmuo užtikrinant konstitucinį teisingumą valstybėje // *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje*. Konferencijų medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995.

107. *Žiobienė E.* Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

V. Elektroniniai leidiniai

108. Answers. US Supreme Court: Preferred Freedoms Doctrine. <http://www.answers.com/topic/preferred-freedoms-doctrine>.

109. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lki.lt/dlkz/>.

110. First Amendment Center. Glossary. <http://www.firstamendmentcenter.org/about.aspx?item=glossary>.

111. LR Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2010/n100629.htm>.

112. LR Konstitucinio Teismo teisėjų *Tomos Birmontienės* ir *Algirdo Taminsko* 2010 m. vasario 3 d. atskiroji nuomonė. http://www.lrkt.lt/dokumentai/2010/atask_nuom_20100205_n20100203_TBirm_ATamin.pdf.

113. *Namavičius Z., Stačiokas S.* Viešųjų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas // Pranešimas, skaitytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo septintojoje konferencijoje, vykusioje 2002 m. birželio 26–29 d., Sieniavoje. <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/15.pdf>.

114. *Reed J. L.* Constitutional Law. First Amendment Protected For Indecent Speech – Dial-a-Porn. Recent Developments. *Tennessee Law Review*, 1989-1990, Vol. 57. [http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tenn57&div=21&collection=journals&set_as_cursor=437&men_tab=srchresults&terms=\(First%20AND%20amendment\)&ctype=matchall](http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tenn57&div=21&collection=journals&set_as_cursor=437&men_tab=srchresults&terms=(First%20AND%20amendment)&ctype=matchall).

114. *Scalia A. A.* Theory of Constitution Interpretation. Remarks at The Catholic University of America Washington, D. C. Oct. 18, 1996. <http://web.archive.org/web/19980119172058/www.courtstv.com/library/rights/scalia.html>.

115. *Sinkevičius V.* Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. Pranešimas, skaitytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo de-

vintojoje konferencijoje, Książę, 2004 m. birželio 21–25 d. <http://www.lrkt.lt/APranesimai.html>.

116. *Shaman J. M.* Constitutional Interpretation: Illusion & Reality. <http://site.ebrary.com/lib/mrulibrary/docDetail.action?docID=10017925>.

117. Speech of Mr. Madison. Debates on the Bill of Rights. House of Representatives, Amendments to the Constitution. 8 June, 21 July, 13, 18–19 Aug. 1789. Annals 1:424–50, 661–65, 707–17, 757–59, 766. http://www.constitution.org/ac/001/r01-1/bill_of_rights_hr1789.txt.

118. *Stoncipher H. W.* First Amendment Speech and Press Theory: Preferred Position Postulate reexamined. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED202009.pdf>.

119. Taxonomy. <http://en.wikipedia.org/wiki/Taxonomy>.

120. US Supreme Court case *Jones v. City of Opelica*, 316 U.S. 584 (1942). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=316&invol=584>.

121. US Supreme Court case *Kovacs v. Cooper*, 336 U.S. 77 (1949). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=336&invol=77>.

122. US Supreme Court case *Marsh v. State of Ala*, 326 U.S. 501 (1946). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=326&invol=501>.

123. US Supreme Court case *Milk Wagon Drivers Union of Chicago, Local 753 v. Meadowmoor*, 312 U.S. 287 (1941). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=312&invol=287>.

124. US Supreme Court case *Pennekamp v. Florida* 328 U.S. 331 (1946). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?navby=case&court=us&vol=328&invol=331>.

125. US Supreme Court case *Poulos v. New Hampshire*, 345 U.S. 395 (1953). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=345&invol=395>.

126. US Supreme Court case *Prince v. Commonwealth of Massachusetts*, 321 U.S. 158 (1944). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=321&invol=158>.

127. US Supreme Court case *Saia v. People of State of New York*, 334 U.S. 558 (1948). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=334&invol=558>.

128. US Supreme Court case *Schneider v. State of New Jersey*, 308 U.S. 147 (1939). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=308&invol=147>.

129. US Supreme Court case *United States v. Rumely*, 345 U.S. 41 (1953). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=345&invol=41>.

130. US Supreme Court case *West Virginia State Board of Education v. Barnette*, 319 U.S. 624 (1943). <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=319&invol=624>.

131. US Supreme Court Center. US Supreme Court case *Bridges v. California*, 314 U.S. 252 (1941). <http://supreme.justia.com/us/314/252/>.

132. US Supreme Court Center. US Supreme Court case *Ullmann v. United States*, 350 U. S. 422 (1956). <http://supreme.justia.com/us/350/422/case.html>.

133. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas. Kada „balansas“, kada „pusiausvyra“? <http://www.vlkk.lt/lit/532>.

Dr. Lina BELIŪNIENĖ

Law Institute

THE RELATIONSHIP BETWEEN BALANCING OF HUMAN RIGHTS AND OTHER CONSTITUTIONAL VALUES AND „PREFERRED FREEDOMS“ DOCTRINE

Summary

This article analyses the results of applying the two doctrines interpreting constitutional provisions, i. e. balancing of constitutional values in the Republic of Lithuania and preferred freedoms doctrine which was applied by the US Supreme Court during 1940–1950. In quest of similarities between these doctrines the context of interpreting cases relating to freedom of information/ speech freedom it is analysed. The doctrine of US Supreme Court is analysed in order to perceive it, which is recognized as more favourable protecting human rights and taking into consideration a circumstance that importance of this doctrine is asserted by the use of categorization as a way of interpreting the constitutional provisions which is reviving in the constitutional jurisprudence of US. Comparing these doctrines leads to the conclusion that these doctrines are similar in a few features. In the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania it is used the methodology of categorization recognising the fact of identification of interests and recognition of conflicts between them; the fact, that the foundations of restriction of human rights are exceptional. The use of definitional balancing in the Lithuanian constitutional doctrine is confirmed by the fact that doctrinal definitions are constructed which determine the things that are in the content of them and the things that don't fall into the content of the definition. It is recognised, that these two doctrines include the use of least restrictive means test as an element of proportionality

between constitutional goods. These similarities between the constitutional doctrines of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the Supreme Court of US show tendencies towards migration of constitutional ideas between the countries which cherish not the same tradition of law and the tangle of these ideas in the doctrines of the separate courts.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2010 m. spalio 18 d.